

HÅLLBARHET I EVIGHET?

Ekologisk hållbarhet i svenska offentliga arkiv

Brita-Karin Rhedin

Examensarbete (30 högskolepoäng) i arkivvetenskap
för masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Charlotte Hagström

År: 2024

Title

Sustainability for eternity? – Environmental sustainability in Swedish public sector archives

Abstract

This thesis investigates how public archives in Sweden engage with ecological sustainability, with the purpose to provide an opportunity for reflection and discussion on the topic. My point in question is the disambiguation of the Swedish word “hållbarhet”. This is used both in reference to sustainability, meaning actions for improving environmental conditions, and to durability, which in the archival sector refers to the maintenance of the records’ physical shape and enduring access to them. The different uses throw light on a potential conflict between the continuously increasing need for physical storage of archival records, and the urgency to decrease energy use and CO² emissions in society at large. In order to get a grip on what this means for the archival sector, I focus on cases where new repositories are under construction, and in what ways sustainability factors are taken into consideration. By conducting interviews with archivists from municipal, regional, and national public administration and comparing the results with the content of relevant governing documents, I gain insight into attitudes and understandings of the concept of “hållbarhet”. My findings are that attention to ecological sustainability within public archives varies hugely, depending on organizational level, resources, and individual attitudes. Although interviewees voice environmental concerns, archival *durability* in the end is prioritized before environmental sustainability. This, however, should be used to its advantage in order to broaden knowledge about how the two concepts can be combined. I argue that ensuring information retrieval in the future entails considering the carbon footprint of the records’ upkeep, not simply ensuring the durability of the records themselves.

Keywords

Archives, archival science, sustainability, environmental sustainability, green archives, records management, institutions, institutional theory, discourse analysis, sustainable development, appraisal

Jag vill rikta ett stort tack till mina informanter som bidragit med sin tid och kunskap! Tack också till min handledare och till mina nära och kära, på olika avstånd men alltid stöttande.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning.....	5
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Att definiera begreppet ”hållbarhet”	7
1.3 Tidigare forskning	10
1.3.1 Utredningar och omvärldsanalyser	11
1.3.2 Litteratur om planering av arkivlokaler.....	11
1.3.3 Ekologisk hållbarhet inom arkivvetenskap.....	12
1.4 Positionering, relevans och avgränsningar.....	15
2. Teoretiska utgångspunkter.....	18
2.1 Nyinstitutionell teori	18
2.2 Kritisk diskursanalys	20
3 Metod och material.....	23
3.1 Intervjumetoden	23
3.2 Urval.....	24
3.3 Planering och genomförande.....	25
3.4 Materialbearbetning	27
3.5 Etiska överväganden	27
4. Resultat och analys	29
4.1 Styrande dokument	29
4.1.1 Integrering i verksamheten	30
4.1.2 Kompetensutveckling	31
4.1.3 Hållbart byggande.....	32
4.2 Krav.....	32
4.2.1 Att följa Riksarkivets föreskrifter.....	33
4.2.2 Miljökrav	34
4.2.3 Hållbarhet: <i>meaning potential</i>	38
4.3 Kompetens: “den har de koll på”	43
4.4 Resurser.....	46
4.4.1 Investeringar: ”det känns ständigt som att man har en kamp om resurserna” ⁴⁷	
4.4.2 Samlokalisering: ”kommunalförbund är framtiden”	49
4.4.3 Långa processer: ”för 14 år sedan var det redan på tapeten”	50
4.4.4 Ökande fysiska bestånd: ”det är <i>fullt!</i> ”.....	51
5. Slutsatser och diskussion	54
6. Vidare forskning.....	58
7. Källförteckning	60
Bilaga - intervjuguide.....	69

1. Inledning

Vad har arkiv, informationshantering och kulturarv att göra med klimatförändringar och hållbarhet? Kopplingen kan tyckas långsökt, men gemensamt har de den osäkra framtiden. I sin artikel från 2020 inleder arkivvetaren och arkivarien Carli Lowe med orden: “As the archival profession is inextricable from future-focused thinking, sustainable preservation must be incorporated into archival practice” (s. 144). Lowes formulering gör problemet tydligt – syftet med arkiv, de redan existerande såväl som framtida bestånd – är att kommande generationer ska få förståelse för det förflutna. De offentliga arkiven utgör en grundläggande del av ett fungerande demokratiskt samhälle, genom att säkra medborgares tillgång till information för rättskipning, forskning och insyn i beslutsprocesser. De ekologiska kriser som vi står inför och som redan pågår, såsom havsnivåhöjningar, extremväder, artutrotning och kollapsade ekosystem, sätter väsentliga delar av samhällets infrastrukturer på spel (Naturvårdsverket 2023). Var kommer man kunna bygga? Hur mycket energi kommer man kunna förbruka? Hur behöver vi förändra dagens praktiker för att ett fungerande demokratiskt samhälle ska fortsätta vara möjligt?

I mars 2024 släpptes FN:s resurspanels senaste rapport, med budskapet att minskad resursförbrukning, inte bara tekniska innovationer och effektivare produktion, är en nödvändig och alltmer akut åtgärd för att nå de globala utvecklingsmålen och Agenda 2030 (Holmgren 2024). Naturvårdsverket lyfter behovet att ”institutionalisera hållbar resursanvändning” som ett viktigt budskap från rapporten (Naturvårdsverket u.å.). Byggnation och materialkonsumtion pekas särskilt ut som en stor källa till ökade materialbehov (United Nations Environment Programme 2024). Argument har lyfts för att rivning och nybyggnation borde göras i mycket mindre utsträckning, av exempelvis av Ulla Janson, forskare inom cirkulär byggindustri. I en artikel från 2022 pekar hon som en av fyra forskare på att energieffektivitet inte kommer räcka till för att hållbarhetsmål ska nås, utan energiåtgången för produktionen av byggmaterial står för en signifikant del av en byggnads ekologiska fotavtryck, särskilt för material som betong och cement, stål och glas (Janson, Richter, Milios & Johansson 2022).

Men just arkivlokaler som byggnader har många specifika krav: de behöver vara anpassade, säkra, minska risk för brand och fukt, kunna uppehålla en jämn temperatur och luftfuktighet, och de behöver utrymme att expandera på. Riksarkivet skriver i sin årsredovisning för 2022 att ”idag finns ett begränsat

accessionsutrymme samtidigt som vi ser att det finns ett stort förväntat leveransbehov från statsförvaltningen” (2023, s. 12). Behovet av nya och fler lokaler är stort, och ur arkivsynpunkt, tämligen akut. Bevarandet av kulturarvet ställs i viss mån mot begränsandet av resursförbrukning och bevarandet av det klimat och miljö som vi lever i. I Riksarkivets miljöutredning från 2016 kan man läsa att ”det kan inträffa att bevarande- och miljöaspekter är svåra att förena. I dessa fall måste bevarandet av arkivmaterial prioriteras” (s. 1). Vilka dessa fall skulle vara framgår inte.

Sedan 2016 har arkivens roll i den omställning vi behöver börjat få mer utrymme på agendan. International Congress on Archives (ICA) initierade under 2023 en så kallad *Climate Change Working Group* som ska driva arbetet med att utveckla arkivsektorns klimatanpassning (ICA 2023). Redan 2020 uppdaterade Storbritanniens arkivförbund, Archives & Records Association, sin ”Code of ethics” med att inkludera ett miljömässigt ansvar för arkivariekåren (2020). I Sverige har dock frågan uppmärksammats i en blygare utsträckning. Riksantikvarieämbetet bjöd förra året in till samlingsforum om hållbar samlingsförvaltning, men främst med exempel från museisektorn. Arkeion¹ publicerar under 2024 en artikelserie om klimatpåverkan av informationshantering och IT (van Heijst 2024). Författaren är en informationsspecialist verksam i Nederländerna, vilket tyder på bristen på inhemsk kompetens i frågan. Den institutionella tystnaden har konstaterats av Jochumsem, Johnston och Vårheim: “Currently, the Scandinavian archival sector does not seem to have made a commitment to sustainability and the SDGs² at the associational level like the library and museum sectors have” (2022, s. 219). Jag har under arbetet med denna uppsats kontaktat Riksarkivet om deras miljömål, och det visade det sig att dessa inte uppdaterats sedan 2018.

Då jag under hösten 2023 praktiserade vid arkivet på Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp, deltog jag på ett möte där enheten för arkiv diskuterade anläggningen av en ny arkivlokal. Mot bakgrund av SLU som en institution med mottot *Science and Education for Sustainable Life* fördes argumentet fram att detta var ett projekt som krävde ordentliga investeringar: ett nytt arkiv kräver mycket resurser, men det ska också kunna brukas under en mycket lång tid. ”Hållbarhet” i sina olika bemärkelser framträdde tydligt, sett från arkiv-perspektivet. Uppförande och drift av en arkivlokal behöver ta hänsyn till de utsläpp och energiåtgång det leder till.

¹ Svensk branschförening för arkiv och informationshantering.

² “sustainable development goals”, hållbara utvecklingsmål

Samtidigt behöver slutprodukten vara tillräckligt stabil för att kunna brukas länge, och utgöra ett fullgott skydd för handlingarna som förvaras däri. Kan det ”hållbara” arkivet kombinera låga utsläpp med goda förhållanden för handlingarnas bevarande? Här uppstod idén till frågeställningen.

1.1 Syfte och frågeställningar

Genom denna studie vill jag ställa frågan om arkivens roll i klimat- och miljöfrågor i ett svenskt arkivsammanhang, vilket hittills gjorts i mycket liten utsträckning. Syftet är att undersöka hur arkivarier inom offentliga arkivverksamheter förhåller sig till ekologisk, eller miljömässig hållbarhet (dessa ord använder jag synonymt). Detta för att bidra till möjlighet för reflektion över tankesätt och diskussion om praktiker. För att uppnå syftet kommer jag att besvara tre forskningsfrågor:

- Hur ser arkivarier inom offentlig förvaltning på ekologisk hållbarhet i relation till arkiv?
- Hur spelar ekologisk hållbarhet in i planeringen av nya arkivlokaler?
- I vilken utsträckning utformas arkivens hållbarhetsarbete efter huvudverksamhetens styrande dokument?

Studien bygger på intervjuer med arkivarier inom offentlig arkivverksamhet, samt en översiktlig analys av de styrande dokument som är av relevans för respektive verksamhet.

1.2 Att definiera begreppet ”hållbarhet”

I denna studie spelar begreppet ”hållbarhet” en ledande roll, och därför blir ett förtydligande av vad som menas nödvändigt. Att sträva efter ”hållbarhet”, göra ”hållbara val” eller hitta ”hållbara lösningar” är formuleringar som vi möter på ständigt fler ställen: i politiska diskussioner, på konsumtionsvaror, på arbetsplatsen och som budskap från institutioner och infrastrukturer. Ett exempel jag möter i min vardag är lokaltrafikens bussar som deklarerar det lite märkliga ”Tillsammans för en hållbar framtid”. Som här, så ges oftast ingen vidare förklaring, utan ordet i sig bredvid ”tillsammans” och ”framtid” får en positivt klingande ton. Men vad menar man egentligen?

Svenska akademiens ordbok definierar ”hållbarhet” i första hand som ”tillräckligt stadig (i sin uppbyggnad) för att stå emot påfrestningar, mest om (tillverkade) föremål”. Först det tredje exemplet är relaterat till miljöfrågan: ”varaktig, uthållig, ofta med tanke på miljöaspekter” (2021). Leslie Paul Thiele, expert inom hållbarhetsstudier och författare till den grundliga fackboken *Sustainability* inleder denna med en etymologisk förklaring av det engelska ordet. Ursprunget är från latinets *sustinere*, som betyder ”to hold up”, alltså att bära eller hålla: ”something is sustainable if it endures, persists, or holds up over time” (2024, s. 1). Lois Evans, arkivvetare med ett miljömässigt perspektiv, hänvisar till definitionen ”a dynamic process that guarantees the persistence of natural and human systems in an equitable manner” (Natural Capital Partners 2020, se Evans 2021, s. 244). I dessa definitioner finns alltså en tydlig grund i stabilitet och tid.

Den definition som fått stor spridning idag myntades dock i rapporten *Our Common Future*. Den publicerades 1987 av världskommissionen för miljö och utveckling, med stöd av FN. Här förklaras ”hållbar utveckling” som “development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” (1987, s. 41). Denna definition har FN hållit fast vid. Den legitimeras även genom att citeras hos svenska myndigheter och reproduceras i styrande dokument och offentliga utredningar. 2015 presenterade FN 17 mål för hållbar utveckling i den så kallade *Agenda 2030*, som inkluderar ambitioner såsom att utrota fattigdom, bromsa klimatförändringarna och säkerställa energibehov och sysselsättning (United Nations 2015). Här beskrivs ”hållbar utveckling” som bestående av tre dimensioner: miljömässig, social och ekonomisk. Jordens resurser ska utnyttjas på ett icke-skadligt och ansvarsfullt sätt, människor ska kunna leva goda liv, och tekniken och tillväxten ska kunna fortsätta utvecklas (ibid.). Dessa dimensioner ska förstås som sammankopplade och alla lika nödvändiga för att målen skall uppnås. Ofta hänvisas de till som en ”triple bottom line” (Thiele 2024, s. 6). Målen ska ses som ”integrated and indivisible”, och ekologisk hållbarhet som det uttrycks i delmålen är då enligt FN inte menat att separeras från de sociala och ekonomiska dimensionerna (United Nations 2015).

FN:s definition har dock kritiserats. Att bibehålla möjligheten till fortsatt utveckling för ”the needs of the present”, argumenterar vissa är en eftergift till den rådande ekonomiska och tekniska ordningen (Hoffman & Jennings, 2018, s. 60). ”Hållbar utveckling” kräver inte att samhället förändras i grunden, men ger samtidigt utrymme för att levnadsstandarden globalt ska kunna fortsätta stiga (ibid.). Medina för ett liknande resonemang i sin diskursanalys av miljörelsen under senare delen

av 1900-talet (2013). ”Hållbar utveckling” har blivit ett så slagkraftigt koncept i och med att det löser flera problem samtidigt, i synnerhet motsättningen mellan ekologiska och ekonomiska intressen (ibid.). Som Hoffman och Jennings påpekar, kan ordet ”hållbarhet” i sig ha en undflyende innebörd, och behöver preciseras för att bli förklarande (2018, s. 60).

Dock kan även ett tillagt substantiv, som ”sustainability-as-flourishing” i deras exempel (ibid.) vara lika diffust, i min mening. Ett annat sorts tillägg till definitionen kan göra den mer precis. Rockström et al. yrkar exempelvis på att hållbar utveckling bör förhålla sig till de ”planetära gränserna”, det vill säga vetenskapligt förankrade gränsvärden för vilka påfrestningar planetens biofysiska system klarar av (2013). De tre hållbarhetsdimensionerna bör då eftersträvas inom dessa yttre gränser (Thiele 2024). Enligt denna synen kan inte miljömässig hållbarhet nå framgång på bekostnad av de ekonomiska och sociala dimensionerna (ibid.). Huruvida ”hållbar utveckling” bör ha en så tydlig definition som möjligt, eller betraktas som öppet för anpassning till olika situationer, förutsättningar och kulturer, råder olika uppfattningar om (Medina 2013). Viktigt att understryka är dock att olika förståelser för begreppet kan leda till missförstånd (ibid.).

Som Evans påpekar, är inte ”hållbarhet” nödvändigtvis samma sak som ”hållbar utveckling” (2021). Båda begreppen har dock, som visat ovan, etablerats i och med FN:s miljö- och utvecklingsarbete. I den litteratur och texter jag har använt mig av ser jag generellt att skillnaden inte uppmärksammas eller undersöks. Begreppen ter sig synonyma, eller åtminstone utan motsättning. Jag utgår därför från att den rådande breda användningen av ”hållbarhet” bör förstås i samma kontext som ”hållbar utveckling”.

Om vi istället vänder oss till Riksarkivets användning av ordet, är det främst informationen och databärarens beständighet som menas. Information ska kunna återfinnas, gå att tyda, tolka och vara ”motståndskraftig” och ”framtidssäkrad”, enligt Riksarkivets webbsida ”Begreppen tillgänglighet och hållbarhet” (u.å. a). Abbey gör en liknande tolkning av ”sustainability” från arkivariens perspektiv: ”the process of facilitating the survival (...) of the cultural record” (2012, s. 91). Att avgränsa ”hållbarhet” till själva handlingens beständighet riskerar alltså att utesluta den miljömässiga aspekten. De resurser som krävs för att åstadkomma detta bevarande – materialproduktion, konstruktion, drift av klimatsystem och så vidare – och resulterande miljöpåverkan kommer i skymundan.

I kommunalförbundet Sydarkiveras handlingsplan 2023-2026 finns däremot en uttalad observation av den dubbla betydelsen:

För att säkerställa att arkiv är hållbart finns det framför allt två aspekter som är i fokus:

- hållbarhet gällande resurser och miljön
- hållbarhet och stabilitet för de system som används (s. 10)

Hur ”hållbarhet” används och vad det betyder är en central fråga för min empiri. Att förstå vad informanterna lägger för innebörd i begreppet, och förklara vad jag själv menar när jag frågar om det, är något jag har ägnat mig åt både genom direkta frågor under intervjutillfällena och tolkningar under analysarbetet. Grundat i de definitioner jag gett ovan tillsammans med informanternas samt min egen förståelse och användning av begreppet, ser jag tre huvudsakliga betydelser av ”hållbarhet”:

1. Att ett fysiskt material inte går sönder, kan användas över lång tid.
2. Möjligheter för framtida tillgång till information som bevarats.
3. Ett beteende som kan fortsätta idkas långsiktigt utan att det orsakar negativa konsekvenser eller kommer att behöva ändras.

Jag kommer återvända till betydelsen av detta i analyskapitlet.

1.3 Tidigare forskning

I detta avsnitt presenterar jag litteratur och forskning som är av relevans för ekologisk hållbarhet inom arkivverksamhet. Jag redogör huvudsakligen på ett övergripande sätt, men gör utöver det sammanfattningar av de källor som är av särskild relevans för mitt resultat. Inledningsvis görs kortare presentationer av svenska rapporter, samt rådgivande litteratur kring planering av arkivlokaler. Därefter presenteras vetenskaplig forskning.

Vetenskaplig litteratur har valts ut genom sökningar i främst LUBsearch, ett sökverktyg för biblioteken vid Lunds universitet. Sökord jag har använt för att finna relevant arkivvetenskaplig forskning är ”hållbarhet”, ”gröna arkiv”, ”sustainability”, ”environmental/ ecological sustainability”, ”green archives”, ”records management”, ”bæredygtighed” och ”bærekraft”.

1.3.1 Utredningar och omvärldsanalyser

2019 färdigställdes ett omfattande betänkande av arkivutredningen, *Härifrån till evigheten – en långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv* (SOU 2019: 58). Dess uppdrag var att göra ”en bred översyn av arkivområdet” i syfte att ”säkerställa samhällets tillgång till allmänna handlingar både nu och i framtiden” (ibid. s. 3). Här nämns strävandet efter hållbar utveckling som en samhällsfaktor som sannolikt kommer ha ökad inverkan på arkivverksamheter. Författarna hänvisar till att Riksarkivet själva ser sig i relation till Agenda 2030:s mål 16 (”Främja fredliga och inkluderande samhällen”) genom att säkra informationsförsörjning och upprätthålla ansvarsutkrävande och insyn (ibid. s. 122-123). En liknande motivering till relevans för hållbar utveckling finns i Riksarkivets årsredovisning 2022, där de eftersträvar ”autentisk information för tillit och demokrati” (2023, s. 42). Några hänvisningar till den miljömässiga aspekten av att säkra information över lång tid nämns dock inte i arkivutredningen.

Under första kvartalet 2024 kom även en rapport av Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI) på uppdrag av Riksantikvarieämbetet med titeln *Hoten mot kulturarven* (McWilliams & Olsson). Här pekas klimatändringar ut som ett allvarligt problem, men bedöms vara bortom denna texts räckvidd och istället föremål för framtida studier (Ibid.).

1.3.2 Litteratur om planering av arkivlokaler

Mycket har skrivits i form av råd och riktlinjer för hur arkivlokaler kan och bör byggas, med eller utan en miljömässig faktor. Enligt International Council on Archives senaste sammanställning över källor som rör konstruktion och underhåll av arkivbyggnader har det publicerats ett hundratal böcker, artiklar och konferensbidrag på ämnet mellan 2000 och 2017, på engelska och franska (ICA 2017). Under kategorin ”sustainability” finns 11 titlar, både utgivna i vetenskapliga tidskrifter och av organisationer, och inkluderande flera texter riktade till museum och bibliotek. I den svenska *Enskilda arkiv* (2018) ingår kapitlet ”Att bevara arkiv”. Även det är av en handboksliknande karaktär, och presenterar råd och resonemang kring vad man bör tänka på vid planeringen av nya arkivlokaler. Trots antologins titel är detta relevant även för offentliga arkiv. Miljömässig hållbarhet behandlas inte direkt, men kan läsas in i vad författarna kallar ”svårforeställda hot” (Simonsson & Sirtoft Breitholtz 2018, s. 142). Den brittiska arkivarien Helen Forde

har också skrivit en utförlig guide om bevarande i arkiv, inklusive hur arkivlokaler bör och inte bör utformas (2008).

1.3.3 Ekologisk hållbarhet inom arkivvetenskap

Att forskning specifikt på miljörelaterat engagemang inom arkivsektorn har haft en längre startsträcka än detsamma inom biblioteks- och museisfärerna har flera konstaterat (Abbey 2012; Faulkner, Lu & Chen 2021). Den relativa bristen på forskning är, enligt mina eftersökningar, fortsatt märkbar. ”Green libraries” och ”green museums” är etablerade begrepp sedan 2010-talet (Antonelli 2008; Brophy & Wylie 2008). Miljöengagemanget inom respektive sträcker sig däremot i USA tillbaka till 1970-talet (Abbey 2012). De första arkivvetenskapliga artiklarna att behandla miljöfrågor, Loewen (1991) och Welch (1999) handlar om tillgängliggörande av arkivens miljörelaterade resurser för undervisning, forskning och upplysning, såsom forskningsdata, handlingar som ger insyn i beslutsprocesser, och så vidare. Rowoldt var tidigt ute med att främja alternativa byggnads- och ventilationslösningar anpassade för arkivbyggnader i Sydafrika (1998). Två olika spår kan skönjas: dels hur verksamheterna genom sina informationsresurser kan öka arkivanvändarnas miljömedvetenhet, dels ett fokus på själva institutionsbyggnaden, energi- och materialförbrukning och arbetspraktiker. Inriktningarna behöver självklart inte stå i motsättning, utan kan komplettera varandra. Att jag har valt att avgränsa mig till den sistnämnda är motiverat av att det är av relevans för fler offentliga arkivverksamheter, och inte har studerats i denna utsträckning i ett svenskt kontext tidigare.

En övertygelse som delas av samtliga, även undertecknad, och som kanske i hög mån är en förutsättning för att argumentera i ämnet, är att arkivarier som yrkesgrupp har ett ansvar att ta ställning i frågan om ekologisk hållbarhet. Detta motiveras som ett allmängiltigt ansvar som hela samhället delar (Tansey 2015), eller genom arkivariens specifika uppdrag att säkerställa tillgång till information, och därav en redan närvarande förmåga att beakta de långsiktiga konsekvenserna av sitt handlande (Abbey 2012). Vad arkivariens uppdrag och funktion är och bör innefatta är en av de grundläggande diskussionerna inom arkivvetenskap (Cook & Schwartz 2002).

Bortsett från det tidiga fokuset på förmedling, har den arkivvetenskapliga forskningen även sett en viss uppdelning mellan att förespråka miljövänligare byggnader, kontra förändrade praktiker och attityder i det dagliga arbetet. 2012

publicerade Abbey respektive Wolfe sina argument mot ett uteslutande fokus på just tekniska byggnadslösningar. Enligt Abbey behöver detta kompletteras med att se över och utveckla strategier och nya rutiner i det dagliga arbetet: ta fram data på energikonsumtion och utsläpp, utveckla strategier för att åtgärda detta, arbeta utåtriktad för att sprida initiativet inom sektorn, och inte minst, fortsätta utvärdera och utveckla det egna miljöarbetet. Här betonar Abbey vikten av att samarbeta med fastighetsförvaltare och konsulter för att drift och skötsel av arkivlokaler ska kunna spara både energi, pengar och de anställdas hälsa (ibid.).

Wolfe vill med sin artikel belysa arkivsektorns utmaningar med att inte enbart leva upp till yttre krav på miljöhänsyn, utan samtidigt hantera de ännu växande fysiska bestånden utan att de i brist på tid och personal förblir oförtecknade (2012). Wolfe menar att metoder som bygger på ”minimal processing”, alltså att tillgängliggöra arkivmaterial utan att ordna och förteckna det i den utsträckning som annars är regel, kommer att bli nödvändiga för att en hållbar arkivpraktik ska vara möjlig. Detta arbetssätt måste dock kombineras med löpande informationsvärdering, gallring och avyttring för att inte återskapa problemet dess syfte var att lösa. Wolfe använder sig av ”Jevons paradox” för att förklara detta. Begreppet beskriver hur ökad effektivitet i utvinning eller förbrukning av en resurs inte leder till mer sparsam användning, utan snarare ökar användningen. Ursprungligen gjordes observationen angående kolutvinning under Storbritanniens industrialisering, men den har haft fortsatt slagkraft inom ekonomi och teknik-områdena (ibid.). Så som en effektivare utvinning ledde till att mer kol förbrukades, skulle det för arkiv som praktiserar ”minimal processing” innebära en risk att den vinsten man gör på att inte bearbeta leveranser då snarare läggs på att ta in ännu mer arkivmaterial (ibid.).

Mängden forskningspublikationer har ökat under andra hälften av 2010-talet och in i 20-talet, med ett märkbart ökat fokus på resiliens och krishantering till följd av risken för extremväder (Tansey 2015; Zastrow 2019; Lowe 2020; Winn 2020; Robinson 2021; Wessell & Thorpe 2023). Flera av dessa författare ger förslag på åtgärder, såsom införande av policyer och strategier (Abbey 2012; Faulkner, Lu & Chen 2021), och har alltså en preskriptiv ansats. Evans (2021) och Robinson (2021) gör undersökningar vars syften liknar innevarande uppsats. Genom intervjuer respektive enkät kartlägger de arkivariers och relaterade yrkesgrupper inom informationssektorns attityder till ekologisk hållbarhet. Evans empiri är avgränsad till arkiv vid myndigheter, lärosäten och företag i Kanada, Robinsons till arkivarier och kulturarvsyrken i Storbritannien. Båda forskare konstaterar att välvilja och oro finns, men att åtgärder och förändringsarbete begränsas av resurser och

organisationsstrukturer. Enligt Robinsons resultat är det största klimatrelaterade orosmomentet för arkivarier energiåtgången för att bibehålla lämpliga bevarandetemperaturer för analogt material (2021).

Majoriteten av forskningen härrör alltså från engelskspråkiga delar av världen, men franska France Saïe-Belaïsch, arkitekt med inriktning på resurssnåla arkivbyggnader är även en välciterad expert (2008; 2010; 2019). Zhang och Wang (2015) och Jin och Yang (2019) har behandlat arkivbyggnaders miljöpåverkan i en kinesisk kontext.

I övrigt är den nordiska och svenska arkivetenskapliga forskningen på detta ämne skral, om inte obefintlig. Idéhistorikern Johan Fredrikzons avhandling *Kretslopp av data – Miljö, befolkning, förvaltning och den tidiga digitaliseringens kulturtekniker* (2021) behandlar användningen och bevarandet av data och dess koppling till framväxten av vår tids miljöfrågor. Arkivmaterial behandlas alltså här som en resurs, inte som en orsak till miljöbelastning i sig. Som nämndes i inledningen, gör Arkeion en satsning genom att publicera en artikelserie om hållbart bevarande, men expertisen finns utomlands.

Därför blir en överblick även över andra masteruppsatser relevant. Här finns för närvarande Haugsöens examensarbete, som undersöker krisberedskap inom statliga arkivmyndigheter i Sverige och Danmark (2023). Här ingår klimatförändringar och naturkatastrofer, men detta utgör en mindre del av kris-fokuset. Persson har behandlat bevarande av patientjournaler ur ett långtidsperspektiv och föreslår också hållbarhet för (digitalt) långtidsbevarande som ett uppslag till vidare forskning (2023). Samma år skrev Glashoff om delning av forskningsdata bland ekologer (2023), och innan dess studerade Engvall arkivhandlingars roll för hållbarhetsrapportering inom företag (2019). Hos det biblioteks- och informationsvetenskapliga uppsatsbeståndet finns en större likhet med innevarande studie, genom att snarare studera aktiviteter och attityder. Axelsson (2022), Danielsson Jonsson (2023) och Olsson och Pedersen (2023) har samtliga skrivit om synen på hållbarhets och miljö-arbete bland bibliotekarier, de sistnämnda med direkt koppling till nybyggnation och FN:s hållbarhetsmål. På museologisidan fokuserar Johansson på ”hållbar samlingsförvaltning”, men med fokus på kulturell hållbarhet (2022). Detta är ett förslag på en fjärde parameter av hållbarhet som förekommer i många av de källor jag använder (Abbey 2012; Medina 2013; Thiele 2024) men då jag utgår från den syn på hållbarhet som kommuniceras från FN är detta bortom uppsatsens räckvidd.

Persson hänvisar till arkivvetaren Reine Rydén, som gjort en studie av arkivariers förståelse för tid från långtidsbevarandets perspektiv (2019). Här betonar Rydén avsaknaden av empiriska studier av detta slag, och efterlyser vidare forskning på tidsuppfattning hos arkivarier (ibid.). Rydéns insats är en kvalitativ intervjustudie som syftar till att inleda forskning på hur arkivarier förhåller sig till informationsbevarande för den avlägsna framtiden, och till vilken grad yrkesgruppens inställning särskiljer sig från andras. Min ansats liknar och är till viss del ett svar på Rydéns uppmaning, men från en annan vinkel: även jag försöker ringa in arkivariers uppfattningar, men av ekologisk hållbarhet. Långa tidsperspektiv blir en del av det.

1.4 Positionering, relevans och avgränsningar

Även om denna studie utgår från ett kultur- och samhällsvetenskapligt perspektiv hör ämnet, det vill säga klimatpåverkan, oftast till det naturvetenskapliga området. Det kan tyckas att en arkivvetare med bakgrund inom språk och litteraturvetenskap inte har så mycket att komma med i frågor som rör sig mot teknik och energiförbrukning, och detta är en befogad invändning. Trots det vill jag, på det sätt jag kan, bidra till att minska glappet mellan humaniora och samhällsvetenskap på ena sidan, och naturvetenskap på den andra. Vikten av att arbeta tvärvetenskapligt inom just klimatfrågan är något som humanekologen Alf Hornborg argumenterar väl för. Naturvetare förstår och förklarar planetens fysikaliska förändringar, men kan inte använda de analysverktyg som samhällsvetare har tillgång till för att förklara ”krisens samhälleliga drivkrafter”, och vice versa (2021, s. 273). Det behövs en ökad dialog och utbyte mellan de vetenskapliga traditionerna och forskningsområdena, för att komma framåt.

Detta kan förstås försvåra forskningen. Som arkivvetaren Heidi Abbey beskriver det:

The resources available about this topic (...) are complicated and interdisciplinary in scope, reflecting an integration of knowledge, information, and perspectives that derive from and are shaped by various intellectual spheres, including the business, economic, and industry sectors (...) the environmental and resource sciences (...) and the humanities and social sciences (e.g., cultural and public heritage institutions such as libraries, museums, and the education field). (2012, s. 101–102)

Att ämnet kräver en tvärvetenskaplig förståelse ökar förstås omfattningen av vad som behöver undersökas. Avgränsningen av ett så komplext ämne har sina svårigheter, och likaså ens egna kunskapsmässiga begränsningar. Av den anledningen har jag avgränsat studien till att fokusera på ekologisk hållbarhet inom arkiv sett från *arkivariens* perspektiv. Även om kunskaper inom områden såsom byggteknik och ingenjörskonst är väsentliga, spelar också individers uppfattningar och attityder stor roll för hur dessa budskap mottas och ageras på. Detsamma gäller hur organisationer kommunicerar dem till sina medlemmar, och till allmänheten. Som kommer att bli tydligt i resultatet, är många andra kompetenser delaktiga i planeringen av nya arkivlokaler, såsom tekniker, arkitekter, fastighetsförvaltare, projektledare, chefer och konsulter. En central poäng, både för hållbarhetsarbetet inom dessa verksamheter och för den disciplinöverskridande forskningen på området, blir då alltså förmågan att förmedla, ta till sig och göra bruk för kunskap utanför sin egen expertis. Mitt fokus är inte i första hand på att granska tekniska fakta, utan att undersöka hur arkivarier förhåller sig till dem. Därför blir det inte heller intressant för mitt syfte att utvärdera verksamheternas miljömål på detaljnivå. Genom att snarare belysa *informationssektorns perspektiv* på hållbarhetsfrågor bidrar studien till att fylla en lucka inom arkivvetenskapen.

Vidare är fokuset på utvecklingen av arkivlokaler inom offentlig sektor också en avgränsande faktor. Studien behandlar arkivverksamheter där själva arbetsplatserna och magasinerna antingen:

- Har byggts under 2000-talet
- Har byggts särskilt med ekologisk hållbarhet i åtanke
- Står inför en förändring i form av nybyggnation som planeras eller pågår

Dessa urvalskriterier baseras på de faktorer som nämnts i inledningen. Arkivens långsiktiga perspektiv har många beröringspunkter med den hållbarhetsdiskurs som florerar inom organisationer, myndigheter och i samhället i stort. I kombination med det fortsatta behovet av fysisk förvaringsplats blir det flera olika kravställningar som möts i just denna skärningspunkt: lagkrav på korrekt bevarande av offentliga arkivhandlingar (en del av kulturarvet), ett växande bestånd, och miljömässiga hållbarhetsambitioner.

Jag baserar den tidsmässiga avgränsningen på de successivt ökande hållbarhetsmål som tillkommit på internationell, nationell, regionala och kommunala nivåer

alltsedan FN fokus på miljöfrågor påbörjades under 1970-talet. Konferensen i Rio de Janeiro 1992 ledde fram till *Agenda 21*, vilket var en viktig milstolpe för implementeringen av hållbarhetsmål hos statliga myndigheter, och på lägre förvaltningsnivåer (Kommittédirektiv 1995: 34). Här cementerades den tredimensionella synen på hållbar utveckling genom miljömässiga, sociala och ekonomiska åtaganden (SOU 2003: 31). Den svenska tillämpningen presenteras i betänkandet *En hållbar framtid i sikte* (SOU 2003: 31). Här beskrivs kommuner och regioner som centrala aktörer i uppnåendet av Agenda 21, ”då det är på den lokala nivån som den nationella politiken utförs” (ibid. s. 66). Konferensen beskrivs som mycket genomslagskraftig, då resultatet i Sverige bland annat bestod i att ”drygt 70 procent av kommunerna antagit ett lokalt Agenda 21-program i kommunfullmäktige” (ibid., s. 8). Runt millennieskiftet fanns alltså tydliga uppdrag för inte bara statliga myndigheter, utan även kommuner och regioner. Dessa uppdrag har sedermera ersatts av Agenda 2030, men i och med att hållbarhetsmål existerade även innan 2015 inkluderar jag även arkivlokaler invigda 2008 och 2013 i min studie.

Som jag nämner i 1.2 är de tre dimensionerna av hållbarhet inte tänkta att ses som separata problemformuleringar, utan belysa olika aspekter av samma fråga. Trots detta har jag valt att begränsa mig till att studera just ekologisk eller miljömässig hållbarhet i förhållande till offentlig arkivverksamhet. Detta har att göra med uppsatsens omfattning och tidsbegränsning. Jag har under min materialinsamling funnit trådar att dra i som berör både social och ekonomisk hållbarhet, som jag har blivit nödd att lämna därhän. Med det sagt är det svårt att helt avgränsa ämnet till miljö- och klimatfrågor, då detta är långt ifrån en separat sfär. Det ekologiska, ekonomiska och sociala beskrivs som ”indivisible” av en anledning. Därav såg jag det rimligt att presentera en del av mitt resultat under rubriken ”resurser” (se 4.4).

2. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenterar jag de teorier och begrepp som jag kommer använda i min analys. Min teoretiska grund utgörs av två fält. I kombination belyser de olika element av betydelse för offentliga arkivs relation till hållbarhet: organisatoriska fenomen och språkets betydelse. På så sätt kan dessa teoretiska perspektiv hjälpa mig att besvara mina forskningsfrågor.

2.1 Nyinstitutionell teori

Då studien fokuserar på synsätt och beteenden inom offentliga arkiv, har jag valt att utgå från institutionell teori, och i synnerhet nyinstitutionell teori. Inom detta forskningsfält studeras hur organisationer och institutioner³ växer fram, förändras, påverkas av och påverkar sin omvärld. Jag kommer främst luta mig mot den skandinaviska grenen av nyinstitutionell teori. Här vill man betona både förändringar och stabiliserande faktorer som danande för en organisations sätt att verka (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 111). Att fokusera på hur de institutioner jag studerar förändras blir viktigt i och med att miljö- och klimatfrågor är ett relativt nytillkommet fokus för de flesta. Attityden till frågorna ändras i och med att forskning och kulturella förhållningssätt utvecklas, och blir en allt större kravställning.

Nyinstitutionell teori är användbart för att tydliggöra likriktning, eller ”isomorfism” bland organisationer inom samma fält, och över geografiska och nationella gränser (ibid. s. 64, 73). För att fortsatt framstå som relevanta och rationella behöver organisationer anpassa sig till förändringar i omvärlden, såsom lagändringar och större sociokulturella skiftningar. På så sätt upprätthåller organisationen sin ”legitimitet”, som är nödvändig för dess fortsatta existens (Jönsson, Sahlin & Persson 2011). I detta fall är hållbarhetsfrågan ett tydligt exempel: FN som överordnat organ kommunicerar de globala utvecklingsmålen till Sverige, och dessa färdas vidare till regional och kommunal nivå. Verksamheterna använder sig i hög grad ett gemensamt språkbruk i sina styrande dokument, vilket tyder på likriktning. Begreppet ”master idea” används inom nyinstitutionell teori för att

³ Där jag skriver institution, organisation eller verksamhet, som jag kommer använda synonymt för variationens skull, syftar jag på den huvudverksamhet (region, kommun eller lärosäte) till vilken arkiven jag undersöker är stödverksamhet. I Riksarkivets fall är dock arkivverksamheten också huvudverksamhet.

beskriva ”övergripande vaga idéer som sträcker sig över nationer och organisationer (...) som är svåra att säga emot” (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 140). Gotvassli och Vannebo beskriver ”masteridéer” som självmotiverande, med ”kvalitetsarbete” som exempel: ”Det er ingen som med fornuft kan argumentere mot satsingen på kvalitet” (2016, s. 27). Abbey illustrerar denna process väl:

Given the expanding green marketplace and the power of the modern consumer to demand environmentally-friendly, fair trade, non-genetically-modified foods and other goods, it is not surprising that concern about the “triple bottom line” and greener business practices eventually took hold in cultural heritage institutions such as libraries and museums. (2012, s. 95)

Hållbar utveckling har blivit, som kommer att synas i kapitel 4 och de styrdokument jag studerar, en sådan legitimerande, likriktande, ”masteridé”. Med andra ord har det skett en institutionalisering av själva miljödiskursen (Medina 2013).

Ännu en term som jag hämtar från nyinstitutionell teori är ”löskoppling”. För att kunna möta föränderliga krav utifrån och på så sätt bibehålla sin legitimitet, men samtidigt fungera som vanligt från arbetstagarnas perspektiv, kan organisationer behöva upprätta ”löst kopplade system” (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 69). Detta kan handla om att kommunicera att man arbetar efter särskilda riktlinjer, mål och visioner, när detta i verkligheten skulle vara ”alltför kostsamt eller krävande på olika sätt” (ibid. s. 71). Eriksson-Zetterquist tar just miljömål som exempel (ibid.). I hennes redogörelse lyfts dock inga negativa konsekvenser av detta fram, utan fokus ligger snarare på hur löskoppling kan vara nödvändigt för att en organisation ska förbli stabil och kunna säkra sin överlevnad (Eriksson-Zetterquist 2009). Leslie Paul Thiele, forskare i statsvetenskap och hållbarhetsstudier, diskuterar samma fenomen, men med en mer kritisk ton:

Sustainability is endorsed by a diverse and ever-growing number of citizens and governments, local and national, and international organizations (...) To be sure, it is exciting and hopeful for growing numbers of people to embrace sustainability. But is it a good thing for sustainability to be championed by people who may have little understanding of its meaning, little intention of putting it into practice (...)? (...) Vague, hypocritical, or unsupported endorsements of sustainability may fatally weaken the concept and undermine its pursuit. (2024, s. 6–7)

I min analys kommer jag att visa exempel på hur denna mer kritiska ingång kan vara relevant, då jag där lyfter de miljöambitioner som presenteras i verksamheternas styrdokument, och hur dessa står i kontrast med vissa informanternas utsagor.

2.2 Kritisk diskursanalys

Att studera institutioner innefattar också att fråga sig vad de huvudsakliga egenskaperna hos en "institution" är. Den institutionella teoribildningen har sin grund i den sociologiska traditionen, som intresserar sig för människors agerande i förhållande till varandra (Jönsson, Sahlin & Persson 2011). Genom att bidra till skapandet av strukturer för socialt beteende utgör institutionen en viktig samhällsfunktion, men detta medför också att de fungerar begränsande (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 92). Den institutionella miljön påverkar individers val och beteenden genom att forma ramverk och normer (Hoffman & Jennings 2018, s. 9, 11). Ett viktigt verktyg för att kommunicera och sprida uppfattningar om vad som är legitimt, och förstås en viktig del av vårt sociala liv överlag, är språket. *Diskursanalys* är en samhällsvetenskaplig metod som används för att belysa hur språkanvändning är en central byggsten i vår sociala verklighet, och påverkar vårt förhållningssätt till omvärlden. Då studiens kärna är i hur arkivariater förhåller sig till "hållbarhet" är det ett relevant perspektiv för att besvara mina frågeställningar.

Begreppet "diskurs" kan definieras på olika sätt. En bred beskrivning är att diskurs utgörs av skriven eller talad text om ett visst ämne (Svensson 2019). Enligt lingvisten Norman Fairclough är en diskurs en "particular way of representing certain parts or aspects of the (physical, social, psychological) world" (2010, s. 358). Med stöd i Michel Foucault, beskriver Fairclough också diskurs som "different ways of structuring areas of knowledge and social practice" (1992, s. 3). Med hjälp av dessa definitioner förstår jag diskurser som särskilda *sätt* att tala om någonting, där både form och innehåll möjliggörs och begränsas av socio-kulturella eller politiska faktorer. Genom studien kommer jag att hänvisa till *hållbarhetsdiskursen*, vilken just FN:s definition och program har en stor påverkan på. Att särskilda diskurser uppstår kring "areas of knowledge" är särskilt av vikt för denna studie, då jag undersöker hur en yrkesgrupp förhåller sig till en diskurs ej direkt relaterad till deras fält, men som har gemensamma nämnare med deras arkivmässiga "hållbarhetsdiskurs".

Av de olika diskursanalytiska inriktningarna tar jag särskilt hjälp av Faircloughs *kritiska diskursanalys*. Diskursanalysens fokus på språkets betydelse riskerar att skapa ett snävt perspektiv, och denna kritik lyfts av Alvesson och Skoldberg (2017). Centralt för Fairclough är dock att diskurser alltid är kopplade till större politiska och kulturella sammanhang. Vi både formar och formas av diskurserna vi använder och exponeras för (Fairclough 2003). Kritisk diskursanalys går enligt Fairclough

alltså ut på att studera *relationerna* mellan språkanvändningen (diskursen), och sociala förhållanden, institutioner, och samhälleliga maktförhållanden. Diskurs kan inte förstås som separerbart från andra faktorer som formar samhället (Fairclough 2010, s. 3). Detta snuddar även vid varför diskursanalysen bör ha en kritisk ansats. Att reproducera en viss diskurs kan påverka vad som blir möjligt att uttrycka eller inte, och hänger därför samman med ideologi. Att belysa diskursen kring ”hållbarhet” skapar en möjlighet att ifrågasätta den.

Att diskurs blir viktigt när man studerar organisationer, har alltså med relationen mellan språk och sociala relationer att göra. En del av diskursförändring är hur ords innebörd och konnotationer skiftar och relateras till nya områden. Denna språkliga påverkan har Fairclough förtydligat genom begreppet ”re-kontextualisering” (eng. recontextualisation), med vilket han syftar på hur begrepp och diskurser sprids från sina ursprungliga kontext till andra, där de till viss del omtolkas eller får en förskjuten betydelse (ibid. s. 368–369). Detta ser jag kan jämföras med ”översättning” inom institutionell teori, vilket beskriver hur kunskap, beteenden, strukturer eller begrepp får spridning och därmed ”omformas av det specifika sammanhang där det ska användas” (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 128). Då jag utgår från att hållbarhetsdiskursen har sitt ursprung hos FN och därifrån appliceras inom arkivsektorn och mer lokala förvaltningsnivåer blir dessa termer användbara analysverktyg.

Närliggande till Faircloughs syn på diskurs är Ludwig Flecks ”thought collective” som arkivvetare Reine Rydén använder i sin studie om arkivaries tidsförståelse (Rydén 2019, s. 2–3). Med detta menas “a community of persons mutually exchanging ideas or maintaining intellectual interaction” (Fleck 1935, s. 39 se ibid.). Begreppet ligger nära tillhands för mina frågeställningar, då man kan säga att jag vill undersöka huruvida arkivarier är ett ”tankekollektiv” genom en gemensam relation till begreppet ”hållbarhet”.

Diskursanalys kan bedrivas metodiskt och ingående. Fairclough föreskriver en tredelad modell, där analys görs dels av textens lingvistiska detaljer, dels av hur den förmedlas och sprids, och dels vad detta får för konsekvenser på social och samhällelig nivå (1992). Denna struktur följer Medina i sin diskursanalys av viktiga publikationer för miljörelsens utveckling, genom att studera facklitteratur och rapporter och deras påverkan på varandra (2013). Då detta tillvägagångssätt är mer anpassat till skrivna och publicerade källor, och min datainsamling görs med intervjuer, har jag valt att frångå analysmetoden. Istället förhåller jag mig till kritisk

diskursanalys som en utgångspunkt. Antagandet att språkanvändning formar och formas av oss och vår relation till omvärlden är en förutsättning för hur jag tolkar studiens resultat. Dock använder jag mig av vissa element hämtade från Fairclough. Särskilt kommer jag använda hans begrepp ”word meaning” och ”meaning potential” (Fairclough 1992 s. 185-190). Frågan *hur ser arkivarier på ekologisk hållbarhet i relation till arkiv?* belyser jag från en diskursfokuserad vinkel alltså genom att undersöka hur användningen av ordet ”hållbarhet” påverkar hur arkivarier ser på sitt uppdrag och agerar.

3. Metod och material

Föregående kapitel avslutas i gränslandet mellan teori och metod. Här tar jag vid och redovisar metodval, genomförande och materialbearbetning.

3.1 Intervjumetoden

Studiens empiriska material utgörs av semistrukturerade intervjuer. Valet motiveras av att mina frågeställningar kretsar kring arkivariens uppfattningar, erfarenheter och professionella åsikter. Forskningsintervjuns målsättning är enligt Kvale och Brinkmann att ”producera kunskap” genom att försöka ”förstå världen från undersökningspersonernas synvinkel” (2014, s. 17–18). Att finna denna kunskap genom litteraturstudier, eller i ”naturligt förekommande” tal (ibid. s. 199) är i dagsläget svårt. Då området i Sverige är så pass obeforskat skulle en enkätstudie kunna vara relevant, då detta ger ett bredare underlag och man på det sättet skulle kunna skapa en mer rättvis lägesbild. Detta är vad Robinson har gjort i sin undersökning av brittiska informations- och kulturarvsarbetares inställning till sitt arbets miljöpåverkan (2021). Med denna metod skulle jag dock ha gått miste om den direkta interaktionen. Intervjun ger forskaren möjlighet att anpassa sig efter informanten, förklara och omformulera sig, ställa följdfrågor och finjustera sitt angreppssätt allteftersom intervjuerna utförs och man utvecklar en förståelse för vad som fungerar (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015). Kvale och Brinkmann utvecklar att intervjuer kan ha olika syften, såsom att få kunskap om användningen av ett visst begrepp, genom att utforska ”innehållsdimensionerna av centrala termer samt deras positioner i ett nätverk av begrepp” (2014, s. 193). Detta är en aspekt av intervjuernas funktion i denna studie, men de har också ett bredare syfte i att bidra till att måla en lägesbild över hur miljömässiga faktorer spelar in vid tillkomsten av arkivlokaler. Att förstå hur begreppet ”hållbarhet” används är ett led i att förstå hur arkivarier agerar utifrån det.

Intervjumetoden gör det möjligt att ställa specifika frågor till varje informant, utifrån deras förutsättningar och situation, men detta innebär också att varje tillfälle får sina egna unika förutsättningar. Intervjun är en ingång till informantens perspektiv på världen, som Kvale och Brinkmann resonerar, men det är också en unik händelse i sig (Rennstam & Wästerfors 2015, s. 47). Målsättningen är att få inblick i en verklighet som inte finns förklarad i nedskrivna källor, men resultatet

uppstår i vad Alvesson och Sköldberg kallar den ”mikrosituation” som intervjun innebär (2017, s. 335–336). Min egen närvaro, informantens förståelse för frågorna, och andra mer eller mindre förutsedda faktorer är medskapande i det enskilda intervjutillfället, och detta formar det kontext vilket det som sägs bör tolkas utifrån (Rennstam & Wästerfors 2015). Att vara lyhörd för svarens innebörd och vilka följdfrågor som är lämpliga eller inte bekräftar Kvale och Brinkmann är en färdighet intervjuaren behöver utveckla (2014), som också varje intervjutillfälle ger träning i.

Jag har valt att kalla de personer jag intervjuar för ”informanter”. Eriksson-Zetterquist och Ahrne diskuterar hur denna term har använts inom etnografen, och där beskriver ett intervjuobjekt som lär den utomstående intervjuaren om sin kulturella eller sociala sfär (2015 s. 46-47). ”Respondent” för snarare tankarna till någon som besvarar en enkät eller frågor ”så som de formulerats av intervjuaren” (ibid., s. 47). Kvale och Brinkmann använder det mer neutrala ”intervjupersonerna” (2014). Då intervjuerna jag genomfört är semi-strukturerade, rör sig frågorna mellan både öppna och mer specifika formuleringar. Ett neutralt ord hade därför varit logiskt, men jag har bedömt att ”informanter” ger mer tyngd åt den intervjuades perspektiv. Det är trots allt deras erfarenheter som står i fokus.

3.2 Urval

Urvalet av informanter har utgått, som nämnt i avsnitt 1.4, från kriterierna att arkivverksamhetens lokaler antingen:

- Har byggts under 2000-talet
- Har byggts särskilt med ekologisk hållbarhet i åtanke
- Står inför en förändring i form av nybyggnation som planeras eller pågår

Baserat på detta har jag sökt deltagare genom en kombination av tvåstegsurval och snöbollsurval. Till en början har jag eftersökt arkivbyggnadsprojekt genom officiella kanaler, exempelvis Riksarkivets årsredovisningar. Men då denna typ av planering ofta sker internt och kanske inte finns dokumenterad och tillgänglig för allmänheten, har jag även gått ut med en förfrågan i en intressegrupp på sociala medier. Med hjälp av tips därifrån kunde jag identifiera ett antal potentiella verksamheter, och komma i kontakt med deras arkivarie, eller en av flera. En del av de arkivarier jag har kontaktat har i sin tur rekommenderat andra arkiv.

3.3 Planering och genomförande

Studiens empiriska underlag består av 6 intervjuer som genomförts mellan december 2023 och april 2024. Intervju 1 och 2 genomfördes inom ramen för en mindre undersökning, där jag uteslutit lokalplaneringskravet. Det framkom dock i båda fall att detta var aktuellt, om än längre fram i tiden. Totalt har jag kontaktat 16 offentliga arkivverksamheter eller anställda däri, varav 3 tackat nej till medverkan och resterande 5 inte återkopplat. Inläsning, materialinsamling, bearbetning och sammanställning har genomförts under vårterminen 2024, vilket också begränsat studiens omfattning.

Som stöd har jag använt mig av en intervjuguide (se bilaga). Jag har strukturerat frågorna i tre huvudsakliga block som speglar mina forskningsfrågor: planeringen av nya arkivlokaler, arkivverksamhetens förhållande till styrdokumentet, och arkivariens individuella, professionella åsikter. Till frågor rörande arkivlokalen - vilka egenskaper i byggnaden önskar man, vad vill man undvika, hur realistisk eller utopisk ter sig ens ideallokal, och hur kommer behoven att förändras i framtiden - har jag inspirerats av Simonsson och Sirtoft Breitholtz (2018) och Fordes (2008) rådgivning om viktiga frågor att beakta. Frågorna jag ställt till de enskilda fallen har jag baserat på respektive verksamhets styrdokument, som jag sökt upp genom deras hemsidor. Detta innefattar arkivreglementen, målbeskrivningar särskilt ur miljö- och klimatperspektiv, och mer övergripande policy och strategiredovisningar som gäller för verksamheten i fråga. Då innehållet i styrande dokument ofta liknar varandra i hög grad har jag kommit fram till att en närmare analys av de enskilda texterna för varje verksamhet är överflödigt. Då anonymitet har önskats väger också detta tyngre än att redovisa samtliga, inte helt olika, styrande dokument.

Då deltagarnas arbetsplatser har olika förutsättningar och befinner sig i olika skeden av lokalplanering följer här en presentation av samtliga för att underlätta orientering:

- Informant 1 är verksam som arkivarie vid Lunds universitet. I och med omstruktureringar kommer en flytt av närarkiv att bli aktuell inom en 10-årsperiod, bedömer arkivarien.
- Informant 2 är arkivarie i en kommun med cirka 15 000 invånare. Att planera större lokaler är i en tidig diskussionsfas.
- Informant 3 är arkivtekniker och arkivhandläggare på 50 % vardera vid Regionarkivet i Vänersborg, som utgör ena halvan av Västra Götalandsregionens arkiv. Regionarkivet förvaltas gemensamt av regionen

och Göteborgs stad. Byggnaden stod färdigt 2008 och är byggt som ett passivhus (för vad detta innebär, se avsnitt 4.2.2). Informanten har arbetat här sedan 2006, då byggnationen påbörjades. Informanten var inbjuden att delta på Riksantikvarieämbetets samlingsforum 2023 för att berätta om arkivet ur ett hållbarhetsperspektiv, men blev tvungen att ställa in.

- Informant 4 är arkivarie på Riksarkivet i Härnösand. Här planeras nya lokaler som kommer delas med Skatteverket. De är just nu under uppförande, och har planerat inflytt 2026.
- Informant 5 är kommunarkivarie i Hässleholm. Kommunen har beslutat att anlägga en ny arkivlokal, som kommer inhysas i en befintlig byggnad som arkivanpassas.
- Informant 6a och 6b är regionsarkivarier i Region Kalmar län. Även här finns beslut, budget, och ett pågående planeringsarbete, men datum för byggstart är ej bestämt.
- Informant 7 är kommunarkivarie i Vara, som flyttade in i nya lokaler 2013. Verksamheten har sen dess vunnit utmärkelsen "Årets arkiv" 2018.
- Informant 8a och 8b är kommunarkivarie i Lomma, respektive byggprojektledare för Lommas nya kommunhus, som beräknas stå klart 2027 och där arkivet också kommer placeras. Då det nya kommunhuset uppförs på samma plats som det gamla har man varit tvungen att evakuera och flytta till en tillfällig arkivlokal. Hela projektet innefattar alltså inte bara en, utan två arkivrockader.

Intervju 4, 6 och 7 genomfördes över videosamtal, de andra på plats. Att mötas på plats skapar både en mer naturlig relation, och har gett möjlighet till att besöka de nuvarande arkivlokalerna. Besöken har inte tillhört den primära materialinsamlingen, men fungerat som komplettering och förtydligat saker som informanten har nämnt. Videosamtal har genomförts där besök varit praktiskt och logistiskt svårare, beroende på avstånd och tidsram. Eriksson-Zetterquist och Ahrne nämner för- och nackdelar med digitala intervjuer, såsom att vara platsberoende respektive risken för tekniska bekymmer (2022). Ett problem jag upplevde som de inte nämner är den svårfrånkomliga fördröjningen, som gör att man riskerar att prata över varandra. Detta kan begränsa flödet i samtalet och göra det svårare att uppfatta den andres infallstecken, vilken kan påverka konversationens gång.

Intervju 6 och 8 genomfördes med två informanter, i det ena fallet verksamhetens två arkivarier, och i det andra en kommunarkivarie och en projektledare. Informant 4 hade förberett sig genom att fråga Saltvikshöjdens projektledare om aspekter

särskilt knutna till byggnationens miljöfaktorer, så även här fick jag ta del av två personers kunskaper och erfarenheter.

Efter att ha gått igenom samtliga intervjuer (förutom intervju 8, som tillkommit något senare) har jag även skickat ett litet antal uppföljningsfrågor till informant 2, 4, 6 samt 7, som samtliga har besvarats via e-post.

3.4 Materialbearbetning

Det inspelade materialet har transkriberats, och det är i huvudsak denna textversion som jag har utgått från i analysen. Transkriberingen har gjorts så noggrant som möjligt för att eftersträva så rättvisa tolkningar som möjligt. För att underlätta läsbarhet har jag redigerat talspråk, tankeljud och ordupprepningar – ”nåt” har blivit ”något”, stakningar och ”eh” har uteslutits, och så vidare.

Analysarbetet har sedan fortskridit i flera stadier av reducering (Rennstam & Wästerfors 2015). Närläsning med understrykningar i blyerts har blivit utvalda textdelar som kodats i olika färger, och dessa har i sin tur sorterats in under tre övergripande kategorier. Framst har jag fokuserat på de oftast återkommande likheterna fallen emellan, samt de områden där de utgör tydliga kontraster till varandra. Att kvalitativ såväl som kvantitativ forskning kondenserar sitt resultat till förmån för likheter och konsistens riskerar att ”förenkla” empirin och bidra till ”selektiv tolkning”, skriver Alvesson & Sköldberg (2017, s. 332–333). Detta bemöter författarna med att påkalla grundförutsättningen för kvalitativ forskning, att forskaren ofrånkomligen alltid är begränsad till sin egen synvinkel (ibid. s. 333). Jag har eftersträvat att vara medveten om detta i reduceringen av mitt material, men jag ser främst fördelar med att lyfta bredare, gemensamma drag verksamheter emellan, när forskningsobjektet är så pass ostuderat.

3.5 Etiska överväganden

Jag har under arbetet utgått ifrån Vetenskapsrådets riktlinjer *God forskningssed* (2017). Ansvarsfull forskning med hög kvalitet förutsätter att man följer etiska och juridiska direktiv. De etiska förhållningsreglerna kan vara mer eller mindre snävt definierade, men bygger i huvudsak på transparens, ärlighet och att ta de medverkandes intressen och integritet i beaktande (ibid.). Jag har eftersträvat detta genom att informera deltagarna om studiens och intervjuernas syfte både i den

inledande e-postkontakten och i anslutning till intervjutillfällena. De har även fått möjlighet att avstå inspelning, och jag har förtydligat deras rätt att dra tillbaka sitt samtycke när som helst.

Deltagarna har blivit informerade om att jag inte kommer använda deras namn, men jag har bett om samtycke att få nämna vilka institutioner de arbetar vid. Detta har godkänts i alla fall utom ett. Enligt *God forskningssed* innebär anonymisering att förhindra att data kan kopplas till en viss individ. Det kan därför vara svårt att uppfylla löften på fullkomlig anonymisering, då identifierande detaljer från intervjumaterialet ofta är relevanta för forskningsfrågorna. Styrdokumenten för respektive verksamhet, som bör källhänvisas, är ett exempel. Konfidentialitet, det vill säga motverka att obehöriga får tillgång till datan, eftersträvas dock genom att jag har förvarat ljudfiler från intervjuerna lokalt på en lösenordsskyddad dator, och raderar dem efter det att uppsatsen examinerats.

Därmed finns en viss motsättning mellan öppenhet och skydd av deltagares uttalade önskemål. *God forskningssed* menar dock att det är svårt att undvika att etiska krav står emot varandra, och att integritet då får vägas mot nytta med forskningens öppenhet. I mitt syfte finns också en poäng med att sprida tankar och idéer för att fler ska kunna reflektera över dessa frågor och hämta inspiration från andra verksamheter. Fler av deltagarna har dessutom haft eller planerar att delta på forum och konferenser för att berätta om byggnadsprojekten, och är alltså redan kända inom arkivsektorn. Därför har jag sträva efter att respektera den anonymitet som har önskats, men klargöra vilka verksamheter som hänvisas till, när detta är relevant.

4. Resultat och analys

I detta kapitel redovisar jag resultat och analys. Inledningsvis presenteras innehållet i de styrande dokument som jag bedömt är av relevans för respektive arkiv. Jag har sedan identifierat tre parametrar som jag kommer jämföra verksamheterna efter: krav, kompetens, och resurser. Hållbarhetsaspekter och frågor relaterade till de fysiska lokalerna återkommer i samtliga delar. Att inte avgränsa dessa delar av resultatet har jag bedömt som passande eftersom de utgör kärnan i mina forskningsfrågor.

4.1 Styrande dokument

Styrande dokument används av myndigheter och organisationer för att konkretisera sitt arbetes mål och riktlinjer på kortare eller längre sikt, och finns i former av policy, strategier, planer, eller riktlinjer. Oftast är de reglerande till olika grad. Hos Göteborgs stad beskrivs visioner, program och planer som att de ”anger en färdriktning” och ”ska genomföras, men är underordnade kommunfullmäktiges budget” (u.å.). De ska alltså vara till hjälp och stöd för att verksamheten ska fortskrida och utvecklas.

Inom institutionell teori betonas dock styrande dokumentets legitimerande funktion. Ett sätt att få reda på hur en specifik organisation vill framstå är att studera deras styrande dokument. Enligt nyinstitutionell teori behöver de kommunicera sin funktion och rationalitet, och att deras handlingar och värderingar är i linje med rådande samhällsnormer. De skapar därmed sitt existensberättigande genom att framträda som *legitima* (Eriksson-Zetterquist 2009). Dessa texter publiceras på verksamhetens hemsida, och de flesta av dem är, vanligtvis, allmänt tillgängliga. Det blir alltså ett enkelt sätt att legitimera sig på, i jämförelse med att bevisa hur dessa riktlinjer och värderingar inverkar på det dagliga arbetet i praktiken (Jönsson, Sahlin & Persson 2011).

I och med att Agenda 21 ersattes 2015 och Sveriges regering åtog sig att uppnå Agenda 2030, ligger ett fortsatt ansvar på myndigheter, kommuner och regioner att bidra till att nå målen (Statskontoret 2020). Dels för att agendan är tänkt att innefatta ”alla samhällsaktörer”, och att regeringen angett att den ”ska integreras i ordinarie processer” hos dessa samhällsaktörer (SOU 2023:14, s. 25). Hos organisationen

Sveriges kommuner och regioner beskrivs detta som att ”utmaningarna är ofta globala, men lösningarna i regel lokala och regionala. Det är ofta i kommuner och landsting som globala åtaganden ska omsättas i praktisk handling” (2023). Det finns även en förordning enligt vilken statliga myndigheter har en skyldighet att ha ”ett miljöledningssystem som integrerar miljöhänsyn i myndighetens verksamhet så att man tar hänsyn till verksamhetens direkta och indirekta miljöpåverkan på ett systematiskt sätt” (SFS 2009:907).

Ett av mina syften med att göra intervjuer har varit att försöka förstå i vilken utsträckning strategiska mål och riktlinjer efterföljs inom arkivverksamheten, och hur de prioriteras. Majoriteten av de arkivverksamheter jag har intervjuat representanter ifrån är stödverksamhet inom en region eller kommun, och i dessa fall är det särskilt intressant att undersöka hur relevanta deras miljörelaterade styrdokument är från ett arkivperspektiv. För Riksarkivets miljöarbete inom sin egen organisation är frågan hur detta tillämpas i praktiken. I detta avsnitt kommer jag att redogöra för de gemensamma dragen i de styrande dokument som jag bekantat mig med, dels som bakgrund inför intervjutillfällena, dels som underlag till frågor.

4.1.1 Integrering i verksamheten

Den första vanligt förekommande ambitionen avser implementeringen av ”hållbarhetsarbete” inom verksamhetens samtliga områden. Med hänvisning till förordningen om myndigheters miljöledning (2009:907) har Riksarkivet infört en miljöpolicy (2013), gjort en miljöutredning (2016) och tagit beslut om att införa mätbara miljömål (2018). Enligt mina efterforskningar och kontakt med kommunikationschefen finns inga senare beslut dokumenterade. Dessa dokument finns inte heller tillgängliga online, utan jag har fått efterfråga dem. I miljöpolicyen framgår att ”olika former av miljöhänsyn skall integreras i den löpande verksamheten” (2013, s. 1). För arkivnämnden i Västra Götalandsregionen-Göteborgs stad gäller till exempel att, som för samtliga nämnder, ”driva ett integrerat och proaktivt hållbarhetsarbete” (Göteborgs stad 2022, s. 1). Att de tre dimensionerna av hållbarhet ska ”beaktas i samtliga beslut” är ett mål inom samma region (VGR Koncernkontoret 2021a, s. 3). Även strategin för hållbar utveckling på Lunds universitet säger att denna ”används och tillämpas i all verksamhet på universitetet” (2019, s. 2).

Samtidigt tycks detta ansvar också läggas på de minsta administrativa enheterna, eller till och med den enskilde medarbetaren: ”alla medarbetare tar gemensamt

ansvar för sin egen, arbetsgruppens och verksamhetens utveckling (Region Kalmar län 2023, s. 8) eller ”uppföljningen av miljöstrategin sker i enheternas arbetsplaner och i nämndernas verksamhetsberättelser” (Vara kommun 2024). Detta är också i linje med betänkandet av samordnaren för Agenda 2030: ”en av grundtankarna bakom agendan är att den omfattar alla samhällsaktörer och att alla aktörer har ett ansvar att arbeta mot ett hållbart samhälle” (SOU 2023:14, s. 25). Ansvaret är fördelat och utspritt.

Även Riksarkivet utför i sina styrande dokument en slags ansvarsfördelning av hållbarhetsarbetet. I miljöutredningen från 2016 kategoriseras miljöpåverkan, efter SFS 2009:907, i ”direkt” och ”indirekt”, där det förra kommer ur ”den egna verksamheten” och det senare är ”en följd av Riksarkivets myndighetsutövning, främst Riksarkivets föreskrifter om hur myndigheter skall förvara och bevara sina arkiv” (s. 1). Här bedöms dock att Riksarkivet inte har någon ”indirekt miljöpåverkan av någon betydelse” och utredningen avgränsas därför till den egna verksamheten. Med det avsäger sig alltså Riksarkivet miljöansvar för myndigheterna de annars är tillsynsmyndighet för, vars föreskrifter och råd dessa behöver följa. De ”mätbara miljömål” som infördes under 2019 gick ut på att minska koldioxidutsläpp i samband med resor, minska energiförbrukning samt pappersförbrukning. Enligt den senaste årsredovisningen har detta resulterat i att minska tjänsteresor genom digitala möten, och att minska energiförbrukning genom uppvärmning, ventilation och belysning, vilket redogörs för i varsitt kort stycke (2022). Att spara in på energianvändning beskrivs dock som en ekonomisk åtgärd, ”på grund av stigande energikostnader” snarare än en miljömässig åtgärd (ibid.).

4.1.2 Kompetensutveckling

Vidare beskrivs kompetensutveckling som ett viktigt verktyg för ett utförligt hållbarhetsarbete. Riksarkivet skulle 2013 ”skapa förutsättningar för alla medarbetare att ta ett aktivt miljöansvar” (s. 1). Lomma kommun skriver i sin miljöpolicy att de ska ”engagera och utbilda samtliga medarbetare och förtroendevalda så att vårt arbete inom miljöområdet ständigt förbättras och utvecklas”, och ”sprida kunskap, skapa insikt och förmedla framtidstro” (u.å. b, s. 1). Kompetensutvecklingen i Västra Götalandsregionen har som mål att ”möjliggöra förbättring, utveckling och förnyelse av verksamheten utifrån dess uppdrag”, då de identifierat ett behov av ”kontinuerlig och systematisk utveckling av medarbetares och chefers kompetens” (2021b, s. 3). Hos samma region är det även medarbetarens ansvar att ”vara medveten om och bevaka förändringar i den egna organisationen och omvärlden som kan påverka innehållet i yrkesrollen och

behovet av kompetensutveckling samt att dela med sig av kunskaper och erfarenheter” (ibid., s. 7).

4.1.3 Hållbart byggande

Verksamheternas miljömål gällande byggnation och lokalförsörjning är ambitiösa, och kopplade till Agenda 2030. Nybyggnation ska ha som mål att vara ”miljöanpassad” (Lomma u.å. b, s. 1) integrera ”klimatanpassning”, ”energi-effektivisering” (Region Kalmar län 2023), och resurser ska användas ”på ett sätt som bidrar till miljömässig och social hållbarhet” (Vara kommun u.å. s. 16). I Hässleholm ska ”all byggnation bidra till en hållbar utveckling” (2021, s. 8). Om specifika fastighetsinvesteringar i Region Kalmar län, inkluderande centralarkivet, som beskrivs i regionplanen för 2024-2026 kan man läsa att ”byggnaderna planeras och byggs utifrån ett hållbarhetsperspektiv, det vill säga flexibla och förändringsbara, för att kunna möta framtida krav” (2023, s. 59). Dessa formuleringar är tydliga exempel på hur miljöfrågor har givits plats i officiella sammanhang, och bidragit till ”institutionaliseringen av miljödiskursen” (Medina 2013, s. 322). Enligt betänkandet *Organisera för hållbar utveckling* ser satsningarna ofta olika ut ”beroende på hur resursstarka kommunerna är” (SOU 2023:14, s. 30). Inom hållbart byggande verkar ambitionsnivån dock vara liknande oberoende av storlek på förvaltningsområdet.

4.2 Krav

Den ideala fastigheten för arkivverksamhet är uppförd på en relativt högt belägen plats mitt i centrum, utan grannar, nära till allt, men isolerad från andra riskfyllda verksamheter. Vidare har den en byggnadskonstruktion som är stabil nog att klara tyngden av välfyllda kompakthyllsystem, är fönsterlös och i nära nog avsaknad av vattenledningar, försedd med lättillgängliga ytor för trivsamma arbetsrum och välkomnande publika ytor. Ingen har hittat denna fastighet ännu. Räkna med att få kompromissa. (2018, s. 133)

Citatet ovan är hämtat från Simonsson och Sirtoft Breitholtz kapitel i *Enskilda arkiv*, som rör det fysiska skyddet av arkivhandlingar och råd inför att planera nya arkivlokaler. Som de visar, finns det en mängd faktorer som är önskvärda eller bör undvikas, somliga valfria, somliga mer eller mindre kravställande. Som också framgår av citatet, kommer dessa egenskaper ofta i konflikt, då olika intressens behov ska tillfredsställas. Att ta hänsyn och sammanföra olika kravställningar är en ofrånkomlig del av att planera och underhålla arkivlokaler. Hur hanteras hållbarhets- och miljökrav, och hur förhåller sig dessa till Riksarkivets föreskrifter? I detta kapitel kommer jag att gå igenom de olika typer av krav som jag har

identifierat utifrån informanternas utsagor. Jag kommer också att redogöra närmare för hur informanterna använder och definierar begreppet ”hållbarhet”.

4.2.1 Att följa Riksarkivets föreskrifter

Statliga myndigheter har till uppdrag att följa Riksarkivets regler och föreskrifter för utformning av arkivlokal och skydd av handlingarna däri, men för kommuner och regioner har Riksarkivet enbart till uppdrag att bidra med rådgivning (Riksarkivet u.å. b). Som arkivarien i Lomma (8a) uttryckte det, är föreskrifterna ”normerande” men inte kravställande på kommunal nivå. Trots detta har samtliga icke-statliga arkivverksamheter i denna studie antagit Riksarkivets föreskrifter för utformning av arkivlokaler och arkivvård, det vill säga RA-FS 2013:4, i sina arkivreglementen. Skyddskraven utgår ifrån att arkivlokalen ska skyddas mot brand, fukt, miljömässiga faktorer, och skadegörelse (RA-FS 2013:4). Detta inkluderar att beakta lokalens geografiska placering i förhållande till potentiella risker, och ta hänsyn till eventuella planer på framtida förändringar i omgivningen (ibid.). Att ha uppsikt över hur ”förändringar i byggnaden och dess omgivning” kan påverka skyddet är också nödvändigt (ibid.). Projektledaren informant (8b) beskriver Lomma-projektets förhållningssätt som att:

vi ska följa [föreskrifterna] till punkt och pricka, men sen *kan* man då göra, det är ju lätt att göra avsteg för en del grejer om det inte går att anpassa lokalen helt efter det.

Kommuner och regioner hamnar alltså i en speciell situation, där man åtar sig att följa föreskrifter, men samtidigt har full möjlighet att avvika från dem.

Informant 3 beskriver resonemanget bakom det passiva regionarkivet som att ”man ville ju bygga så energisnålt, men säkert, som möjligt, såklart. Och då samtidigt följa Riksarkivets föreskrifter”. Energisnålhet är ofta förenligt med riksarkivets säkerhetsföreskrifter, där 7 kap. §7 lyder:

I arkivlokalen får det endast finnas sådana fasta elektriska installationer som är nödvändiga för arkivlokalens drift.

Allmänna råd: Bestämmelsen tar sikte på sådana normalt förekommande elektriska installationer som behövs för arkivlokalens drift, exempelvis belysning, radiatorer och mobila hyllsystem. (RA-FS 2013:4)

Informant 5 motiverade valet av mekaniska kompakthyllsystem till den nya arkivlokalen med två anledningar, dels att risken är större att mindre komponenter går sönder, dels att det utesluter en mängd elektronik ur lokalen, i enlighet med RA-FS 2013:4. Även hos informanter 1, 3, 4, 7 och 8 är den samstämmiga åsikten att

manuellt styrda hyllor är att föredra, främst på grund av risken för tekniska fel. På regionarkivet där informant 3 arbetar hade man valt att installera en flyttbar ljusramp istället för fast belysning, vilket man sparat in 2100 armaturer på, och detta sågs som en står säkerhetsfördel, då man undviker riskerna med eltilförsel. Som förtydligas i forskrifternas ”allmänna råd” är dock mobila hyllsystem undantagna anvisningen. Den andra anledningen verkar dock vara en tillräckligt välbelagd anledning till att ändå undvika dem. Majoriteten av de intervjuade nämner nackdelarna med att ju mer elektronik, desto mer underhåll kräver det (informant 1, 3, 4, 5) eller att funktionaliteten helt enkelt är undermålig (informant 7, 8a). Informant 3 beskrev det så här:

(...) i längden i alla fall så kanske man inte får fram reservdelar i den takt som man skulle vilja ha, för det här är ju tänkt att det ska stå här utan man ska behöva göra så mycket med dem.

Detta antyder att minimera brandrisk är förenligt med långsiktig funktion. Det är inte något som påbjuds direkt av Riksarkivet, men det ses som en nog så viktig egenskap hos utrustningen att den ska vara så stabil och lättskött som möjligt. Detta för oss till arkivverksamheterna svarar på de miljökrav som ställs.

4.2.2 Miljökrav

Som jag synliggör i min genomgång av de styrande dokumenten, verkar samtliga verksamheter jag studerat arkiven hos ha höga hållbarhetsambitioner. Detta bekräftas också i flera av intervjuerna. I fallet Lomma kommunhus följer hela projektet kraven för *Miljöbyggnad guld*, (8b), en certifiering som utförs av Sweden Green Building Council. Riksarkivets byggprojekt i Härnösand är också tänkt att leva upp till *Miljöbyggnad Guld*. Den betong (arkivdelen) och det virke (personalutrymmen och läsesal) som huset byggs med kommer från producenter i Örnköldsvik och Timrå, alltså mer ”närproducerat” än man annars hade kunnat välja för ett mer förmånligt pris (4). Vidare beskriver arkivarien, via projektledare, detta så här:

det innebär att allt som den här byggnaden består av, det ska göra så lite klimatpåverkan som det är möjligt, och i korthet innebär det att, alla de här detaljerna i byggnaden, från minsta lilla spik till stora byggnadselement, målarfärg, alla andra fasta detaljer med mera, dom måste kontrolleras mot en artikellista om de är godkända (...) det är nånting som gör att vi får inte välja de billigaste alternativen hela tiden, utan det kostar ganska mycket att bygga det här av det skälet, men det är för att vi ska uppfylla ganska många krav som ställs på oss. (4.6)

Här blir strävan efter legitimitet tydlig. Projektets kostnad motiveras av den gedigna investeringen och omsorgen som läggs ner i det, och att det ska resultera i

en låg klimatpåverkan. Att inte leva upp till de höga ambitionerna är heller inget alternativ: ”Riksarkivet kan ju hamna i blåsväder om vi gör fel, och det är ju inget vi vill göra, vi vill göra rätt från början” (4). Detta utgör ett konkret exempel på vad Jochumsem, Johnston och Vårheim prognosticerar om arkiv, bibliotek och museers ökande behov av att visa upp miljöhänsyn:

The activities within these areas will develop in the coming years as there will be continual political pressure on [library, archive, museum] institutions to incorporate, promote, and develop sustainable solutions. Working with sustainability also offers the LAM institutions an important way to legitimize their activities in their communities and to various stakeholders. (2022, s. 220)

Hos de arkiv som agerar stödverksamhet finns å andra sidan en återkommande uppfattning om att arkivets ekologiska fotavtryck är litet i jämförelse med huvudverksamheten. En informant från ett kommunarkiv svarade såhär på frågan om hon såg någon konflikt mellan evighetsperspektivet i arkiv kontra hållbarhet på en större skala i samhället:

egentligen inte, för jag tänker att det är en så pass liten del ändå som utgörs av arkiv. Visst, det går ju åt en del aktomslag och boxar, en del el för att driva e-arkiv och klimatanläggningar, men jag ser nog ingen stor motsättning i det, att det skulle vara någon stor bov i hela stora samhället. (2)

Liknande resonerade universitetsarkivarien (1), regionarkivarie 6b och projektledare 8b: arkivets eventuella energibehov och utsläppsbidrag blir försvinnande litet när det sätts i relation till naturvetenskaplig utrustning, sjukhusverksamhet, eller en mellanstor kommuns administration. Som informant 1 uttryckte det, ”vi kan nog inte separera oss från byggnaden över huvud taget”, och det är kanske inte så konstigt när arkivet enbart är en liten del av verksamheten. Enligt projektledaren innebär *Miljöbyggnad guld* ”lite materialval och så, det är ju egentligen mer så med stommen och allt sådant”, och det finns då en gräns som hela byggnaden behöver hålla sig under. Då arkivets förbrukning spelar liten roll skulle det i princip kunna ha relativt mycket svängrum. Projektledaren tillägger dock att för arkivet i sig är det Riksarkivets säkerhetsföreskrifter som kommer i första hand, ”funktionen [är] mycket viktigare än miljökraven vad gäller arkivlokalerna” (8b).

Även hos Riksarkivet i Härnösand får miljökrav samsas med andra behov. Det ställs höga krav på elförsörjning i huset. Dels som ett resultat av beräkningar av antal eluttag som besökare och anställda kommer behöva, och dels för att många tekniska installationer kommer finnas i huset, såsom servrar, skanningsutrustning och elektroniska kodlås. Lösningen på detta blir att producera så mycket som möjligt av elen själva, genom solceller på byggnadens tak (informant 4).

Solceller används även på Regionarkivet i Vänersborg, vilket var ett initiativ från fastighetsägarnas sida (informant 3). Tankarna kring att spara energi och resurser fanns dock med sedan byggprojektets början. Arkivteknikern berättar att tankarna att bygga ”energisnålt, men säkert” kom från dåvarande förvaltningschef, som var ”tekniskt intresserad” och tog stöd av Lars D. Christoffersens avhandling inom byggnadsfysik (1996). Christoffersens syfte var att undersöka hur passiv klimatkontroll kan tillämpas för arkiv, bibliotek och museums förvaringsbehov. Att bygga ”passiva” magasin innebär att konstruera själva byggnaden med egenskaper att reglera temperatur och luftfuktighet, snarare än att använda externa fläkt- och värmesystem som kontrolleras av ”complex control and adjustment technology” och kräver ytterligare energi för att drivas (ibid. s. 10). Detta för att uppnå lämpliga bevarande-förhållanden ”with low energy consumption, low operation and maintenance efforts, and where initial and operation costs are optimum” (ibid. s. 17). Detta beskriver Christoffersen som ”sustainable storage” (ibid.). I Vänersborg har man därför konstruerat väggarna som extra tjocka för att de ska lagra temperatur och fukt och på så sätt kunna jämna ut klimatet i magasinen. Att arkivteknikern beskriver visionen med regionarkivet att det skulle bli ”så oberoende som möjligt, och förbruka så lite energi som möjligt” speglar Christoffersens koncept, och tyder på att dessa ideal har fortsatt resonans inom verksamheten.

Regionarkivet i Vänersborg har alltså satsat på långsiktig och resurssparande funktionalitet främst genom en enskild chefs engagemang, snarare än utifrån direktiv beslutade på högre nivå inom organisationen. När jag frågar om hur arkivteknikern ser på de krav, mål och strategier som kommuniceras till dem från styrande dokument om hur hållbarhetsarbete bör göras, ser han inga problem eller motstridigheter i det (”Göteborg stad har satt sig i mitt huvud, helt klart”, men detta är ”bra” [3]). Informant 6a säger apropå resurssparande åtgärder att de försöker ”gemensamt minska energianvändandet, helt enkelt, inom regionen. Och det är ju vi en del av också”. Styrdokumentet är mest något att känna till, och läsa närmare i om det är av särskild relevans för arkivet, såsom digitalisering eller budgetering för den nya arkivlokalen (6b). Kommunarkivarien i Vara reagerar annorlunda. Där har kommunen utvecklat sitt miljöarbete främst under de senaste åren – 2019 fördes Agenda 2030 in i mål och budget, och 2020 påbörjades utvecklingen av en miljöstrategi och metoder för hållbarhetsredovisning (2022). Ekologisk hållbarhet var alltså inget som talades om vid bygget av de nya lokalerna 2013. Under 2023 har hållbarhetsarbetet fortsatt med kompetensutveckling genom digitala utbildningar och workshops, med målet att ”integrera arbetet för en hållbar

utveckling i och tydliggöra kopplingen till kärnverksamheten” (ibid., s. 103). Arkivarien har deltagit i dessa moment, och beskriver erfarenheten:

de pratar om Agenda 2030, globalt och lokalt, sen kan man diskutera om det är mer prat än verkstad, men det är en annan sak, men, eller liksom ibland undrar man, ja, det är liksom inne att prata om miljö, men vad gör vi egentligen... (7)

Denna inställning påminner om resultatet av Evans intervjustudie av informationsrelaterade yrken i Kanada:

The organizations in the study were committed to sustainability and have developed significant programs and activities in support of this aim. Although the records managers, archivists and technologists interviewed were involved in relevant activities, there appeared to be a gap between what they were doing as a matter of course and the organizations’ wider sustainability efforts. (2021, s. 264)

Vare sig vi är i Nordamerika eller på Västgötaslätten verkar det vara svårt att arbeta in hållbarhet i samtliga delar av en verksamhet. Kommunarkivarien nämner källsortering och skifte till el- och hybridfordon som de främsta åtgärderna, vilket kommunen nu genomfört (7), vilket ju knappast är det främsta man förknippar med arkiv. Denna situation representerar den negativa sidan av det som inom institutionell teori kallas ”löskoppling”. Att behöva lägga tid på något som inte upplevs applicerbart för ens arbete, men som ändå behöver bemötas då omvärlden kräver detta, för att det är ”inne”, skapar knappast entusiasm. Som Thiele resonerar, (citerat på s. 24). kan hållbarhetsåtaganden som saknar stöd riskera att försvagas och undermineras (2024, s. 6-7).

I en e-postkomplettering får jag ett annat svar av informant 4 på Riksarkivet i Härnösand på hur man sparar resurser i den dagliga verksamheten:

(...) spara energi såsom el, värme och förbrukningsmaterial. Detta inte minst av kostnadsskäl. Vi släcker till exempel lampan när vi lämnar rummet och vi har belysningstimer i arkiven. Luftkonditioneringen går ner i varv/stängs av i båda arkivhusen under natten. Detta kommer att utvecklas långt mycket mer på nybygget på Saltvik. (2024-04-04)

Informant 4 känner annars inte till några särskilda miljömål som kommuniceras från Riksarkivet som organisation (ibid.). Som i deras årsredovisning (2022) beskriver han det som en ekonomisk åtgärd, men relaterar det även till miljön.

Riksarkivets nybygge på Saltvikhöjden och regionarkivet Vänersborg är två institutioner vars byggnadskonstruktioner och underhåll verkar representera tämligen olika versioner av ekologisk hållbarhet. Men som citatet ovan visar innebär ett stort elbehov inte att man tillåts slösa. Omvänt är de i Vänersborg

beroende av modern teknik, även om de eftersträvar oberoende av yttre energitillförsel. Den definition som antagits av FN och som reproduceras i styrande dokument och visioner, handlar som bekant om att se till både dagens och framtidens behov. Men vad betyder ”hållbarhet” för arkivarier i praktiken? Detta har varit en central fråga under materialinhämtningen.

4.2.3 Hållbarhet: *meaning potential*

Som jag utvecklat ovan, har begreppet ”hållbarhet” inte en självklar betydelse. Definitionen går att göras antingen bred, eller mer precis. I detta avsnitt fördjupar jag mig i hur de kravställningar jag beskrivit i föregående kapitel bidrar till att forma en hållbarhetsdiskurs som, förutom den ”arkivmässiga”, mynnar ut i två olika grenar av den miljömässiga: en som förespråkar lågteknologiska lösningar, och en som förlitar sig mer på teknikens utveckling.

Fairclough använder begreppet ”meaning potential” för att ringa in ett ords flytande innebörd enligt dess samhälleliga sammanhang och användning (1992, s. 186). Genom att använda ett ord på ett sätt som ger det en viss konnotation snarare än en annan finns det därmed en maktfaktor i språkbruk, då man på det sättet kan förskjuta en allmän uppfattning om innebörden (ibid.). Detta kan sägas ha skett med etableringen av begreppet ”hållbar utveckling” genom FN:s rapporter och agendaarbete. Det är nu en central del av den etablerade diskursen kring hur miljöfrågan ska lösas (Medina 2013). Betydelsen är inte enbart ett konkret materials stabilitet, utan refererar även till en mer svåröverblickbar bedömning av hur dagens handlingar får konsekvenser i framtiden. I min empiri har jag observerat hur informanterna blandar de olika betydelserna och diskurserna. Här gör jag dock ett försök att presentera dem var för sig.

4.2.3.1 Arkivmässig hållbarhet ”förmågan att inte gå sönder”

När jag under intervjutillfällena har frågat hur informanterna använder ”hållbarhet” eller hur de skulle definiera det, har jag i majoriteten av fallen till en början fått trevande svar. Att det är ett ord som rymmer mycket (eller inget?) har varit en återkommande uppfattning:

Det har jag inte tänkt på, riktigt (3)

äh... det är ju så brett (5)

det är ett rätt brett begrepp också (6)

i vilket *avseende* är det i så fall man pratar hållbarhet, till exempel, vad betyder hållbarhet? (8a)

Det första informant 5 nämner är dock återbruk av kontorsmaterial- och inredning, som uppmuntras inom kommunen. Informant 6 a & b knyter också hållbarhet till att ”inte slösa på resurser” (6a), ”använda resurserna väl”, och särskilt på ett bredare plan, som ”genomsyrar (...) hela vår verksamhet” (6b). För evakueringsarbetet i Lomma har man arbetat mycket med att återanvända arkivinredning och anpassa den till de tillfälliga lokalerna, och kopplar detta till hållbarhet (8a, b). Informant 2 nämner ersättningsskanning och e-arkivsutveckling som åtgärder för att minska på utskrifter.

När direkt tillfrågad gav informant 5 dock även en tydligare definition: ”förmågan att inte gå sönder”. Just handlingarnas fysiska bevarande har flera deltagare tagit upp som en aspekt av hållbarhet. Informant 2 hänvisar i en komplettering till att under hennes arkivarietutbildning för ungefär 20 år sedan ”var den enda hållbarhet man talade om den att arkivhandlingarna skulle hålla, bevaras. Rätt papper, rätt bläck, rätt boxar, rätt temperatur och så vidare” (2024-03-25). Informant 5 utvecklar också i denna riktning: ”hur gör vi för att [papprena] ska trivas, så länge som möjligt, inte vittra sönder i näven på en”. För en konkret hållbarhet av själva lokalerna, gäller för nybyggnationerna i både Lomma och Härnösand (4) ett riktmärke på 100 år:

man säger ju minst 50 år i alla fall, men man kollar ju också på 100, vi pratar i 100-årstermer hela tiden, med 100-årsregn och 100-årspåverkan utifrån, och när man bygger nya hus idag så räknar man väl ändå med att de ska klara sig i 100 år i underhållsplanen... (8b)

En annan förståelse för hållbarhet som uttrycks är informationens framtida tillgänglighet:

Men en sak också, det är ju också hållbarhet, det här att inspektera handlingar så att de fortfarande är läsbara, det ska vi ju också göra, att man inte får glömma bort saker... (1)

återsökningsmöjligheter, det är också ett hållbarhetstänk, liksom. För annars... blir information... annars tar information bara plats, ifall det inte går att begripliggöra den (...) Jag skulle argumentera för att all typ av förteckningsarbete är hållbarhetstänk (5)

[vi arbetar] hela tiden med att effektivisera vårt bestånd och det handlar inte bara om att spara fysisk plats i arkivlokalerna, utan det underlättar för oss att söka i arkivmaterialet, ju bättre strukturerat och ordnat det är (7)

Detta ligger alltså närmare Riksarkivets användning av ordet, och är något som flera verksamheter jobbar aktivt med. För informant 7:s citat bör dock betonas att det är jag som tolkar detta som ett uttryck för arkivmässig hållbarhet, och inget ord han använde själv. Informant 7 nämner att de arbetar med ersättningsskanning och

gallring till förmån för att förtäta beståndet, och har slutat ta emot gallringsbart material från kommunförvaltningarna. Liknande har skett i Vänersborg, där man infört krav på att leveranser ska vara förpackade ”så kompakt som möjligt”, vilket arkivteknikern motiverar med att ”det tar mindre plats, det står säkrare, och det kommer hålla längre. För det är ju tänkt att det ska hålla så länge det bara går”. Tidigare leveranser arbetar man med att packa om, om det inte är gjort. I likhet med Wolfes resonemang (2012), erfar alltså flera av arkivarierna att det fysiska beståndet kräver fortsatt bearbetning även efter leverans, för att underlätta hantering i framtiden. Att information ska kunna återfinnas, i Riksarkivets bemärkelse av hållbarhet, hänger samman med det fysiska utrymmet. ”Minimal processing” är ingenting som praktiseras i Sverige, utan dessa exempel visar snarare en hög grad av kontinuerlig bearbetning, i praktiken eller som ambition. Detta för att handlingarna ska hålla, för att spara utrymme och för att underlätta sökbarhet.

4.2.3.2 Hög- eller lågteknologisk hållbarhet?

Som hållbarhetsåtgärder har tolkats i Vänersborg och hos Riksarkivet på Saltvikshöjden, baserat på den bild jag har fått av min materialinsamling, kan jag identifiera två olika metoder för att eftersträva det. Denna tekniska aspekt är något som informant 1 uppmärksammade mig på:

när du säger hållbarhet, tänker du på något annat där som, hur underhålls*krävande* arkivet är, och hur tekniskt avancerat det är eller sådana saker? (...) hur hög eller lågteknologiskt ska det vara för att kunna *funka* om vi blir utan ström en längre eller kortare tid eller så (1)

Att majoriteten av informanterna ser fördelar med exempelvis manuella kompakthyllor nämner jag ovan (4.2.1). Men teknisk utveckling ses också som en förutsättning för förbättrad miljöhänsyn. Informant 2 ser det som självklart att när väl kommunarkivet uppdateras skulle en ny klimatanläggning ”naturligt” vara mer energieffektiv, och jämför med hur marknaden ställer krav på att kylskåp och bilar ska dra allt mindre (2024-03-25). Om processen att välja vilka solceller som skulle användas i Vänersborg, säger informanten att man bytte flera gånger på ett år, då det hela tiden kom nya alternativ. Projektledaren i Lomma resonerar på liknande sätt att ”det är tiden som får avgöra den tekniken” i delar av byggprojektet där teknikutvecklingen går ”snabbare än vad vi själva gör”, med passagesystem och tv-skärmar som exempel. I Lomma har man därför grundlagt med den el-infrastruktur som man antagligen kommer behöva, men avvaktat med att bestämma exakta modeller (8b).

En tydligare skepsis märks som sagt hos informant 1, som efter erfarenhet av krånglande elektroniska hyllor föredrar ett arkiv som är ”så manuellt som möjligt”, där man inte blir ”beroende av att ta in teknisk personal, som kan rätta till dom”. Att teknikens utveckling går mot en allt mer effektiv användning av energi och resurser är svårt att förneka som positivt. Men konstanta uppdateringar och förändringar, kan det ses som hållbart, även om själva tekniken är energisnål? Det är egentligen enbart informant 1 som uttrycker en tydlig vilja att låta bli tekniska förbättringar. Hos arkivteknikern i Vänersborg verkar detta inte stå i motpol till det mer lågteknologiska arkivkonceptet.

Avancerad teknik och strömberoende har sina nackdelar med risken för att mindre fel eller större kriser uppstår. Men det finns också de som menar att teknikutveckling är en återvändsgränd för ett hållbart samhälle, med tanke på teknikens miljö- och rättvisaspekter. Humanekolog Alf Hornborg har kritiserat den tillit vi sätter till att teknisk innovation är lösningen på klimatkrisen (Hornborg 2021). Det för visserligen med sig fördelar till dess konsumenter, men detta möjliggörs av billig arbetskraft på dåliga villkor och högre miljöpåverkan för själva tillverkningsprocessen (ibid.). Solceller är ett exempel han lyfter fram (ibid., s. 235 sidnummer). Hoffman och Jennings kritiserar också vad de kallar ”the technology fix”, en rådande logik som bygger på att vetenskapliga framsteg översätts till tekniska lösningar (2018). Målet är paradoxalt nog att med teknikens hjälp minska ”our technological impact on the environment”, och detta utan att behöva ändra på ”the institutional values or beliefs that guide our actions” (ibid. s. 56). I likhet med Hornborg betonar de att teknik ofta framställs som vetenskapliga, neutrala framsteg, men att detta skymmer faktumet att tekniken till stor del är en ”produkt (...) av ojämna samhällsrelationer” (Hornborg 2021, s. 55). Enligt Jevons paradox riskerar energieffektivitet också att leda till *energiintensitet* – är energikällorna till arkivlokaldriften fossilfria, ”hållbara”, och billiga, kommer de att användas så mycket det går. Med stöd i att hållbarhet innebär ”balancing the needs of both the present and the future” menar arkivvetare och arkivarie Carli Lowe att “rather than creating ideal preservation conditions for today, employing any means necessary, archivists must investigate how to create conditions for preservation that can outlast the present day”, och förespråkar, med stöd av forskning, att detta görs bäst genom att minska energiberoende (2020, s. 159–160).

Det kan alltså konstateras att informanterna täcker in samtliga användningar som jag identifierat som ordet hållbarhets ”meaning potential” - både material-aspekten och en mer miljömässig förståelse. Det finns heller ingen klar gränsdragning mellan ett högteknologiskt och ett lågteknologiskt tankesätt. Med hjälp av re-

kontextualisering eller översättning, skulle hållbarhets-begreppets ”meaning potential” för arkivarier kunna förklaras med att det just korsbefruktas med den arkivmässiga betydelsen, och därmed förblir diffus.

Vad som är frånvarande är dock den betydelse som FN introducerat, eller något som liknar den. Kan FN:s inflytande på meningsförskjutningen förklara varför ”hållbarhet” upplevs som ett brett och svårfångat begrepp? Trots att den citeras i flera verksamheters styrande dokument lyser den med sin frånvaro under intervjuerna.

Då jag träffar informant 5 är han inte inblandad i valet av klimatanläggning för det nya kommunarkivet. På frågan om han har någon personlig åsikt om hur man bör hantera arkivets energiförbrukning, svarar han:

Grön energi är ju alltid bra, men, jag känner att jag vet för lite om el, eltillverkning och allt det där för att ha en alltför stark åsikt (5)

När jag bitt andra intervjudeltagare beskriva hur de ser på att kompromissa med energiförbrukning i förhållande till handlingarnas välmående, får jag också uppfattningen att detta inte skulle ses som ett problem, så länge det görs med ”grön” energi:

Och är det *rätt* energi, helt fine. Men det är frågan om man kan ha det (3)

...sen om man ska se det ur en miljöaspekt så är det ju... ja, det beror på varifrån elen kommer. och det där är ju en sak som kan sättas under lupp (...) Tillverkar vi elen själva, och kan stå för det själva, ja då är det ju miljövänligt, till exempel om vi tillverkar all el själva på Riksarkivet i Härnösand, genom våra solceller och (...) vi kan *bevisa* att det faktiskt är så, det är en sak, men sen kan ju elen också delvis vara importerad från kolkraftverk i Tyskland, så att det där kan man ju aldrig riktigt vara säker på. (4)

Dessa utsagor (informant 5, 3 och 4) antyder att energiförbrukning inte är en farhåga, så länge den produceras på ett miljövänligt sätt. Likt FN:s definition av hållbarhet, blir svaret på problemet med höga energi-behov (”the needs of the present”) helt enkelt ”grön” el. Och informant 3, 4 och 5 har dessutom en viss ovetskap gemensamt – går det att ha ”rätt” energi? Varifrån kommer elen? Vem vet tillräckligt mycket för att bedöma vad som är rätt och fel, ”grönt” eller inte? Som svar på frågan om kommunarkivarien skulle gå med på att ha en mindre intensiv klimatstyrning till förmån för minskade utsläpp, utvecklar han också detta resonemang:

(...) klimatanläggningen till exempel, och hur mycket det faktiskt skulle påverka är ju svårt att mäta. (...) vem har gjort den forskningen som säger att, om vi gör den här påverkningen, eller den här förändringen så kommer det att försämra livscykeln på de här papprena med 200 år,

alltså, jag tror inte att det finns någon sådan forskning, och då är det svårt att faktiskt veta, hur stor påverkan det får. (5)

för mig är det så pass abstrakt, det planet, det skulle behöva vara mer, nära, hur det påverkar ett människoliv bättre, om man prioriterar människolivet över pappershandlingarna. (5)

Jag tolkar detta som att den hållbarhetsdiskurs som arkivarierna deltar i tar för givet att en ”hållbar” eller ”grön” energiutvinning är möjlig teoretisk, men samtidigt finns en stor viss skepsis för hur det ska gå till i praktiken. Om vi återvänder till Faircloughs syn på diskurs som ”ways of structuring areas of knowledge and social practice” blir det tydligt hur man som icke-expert relaterar till vad som ses som en förgivettagen, avgjord sak (att grön energi är bra), och vad som är grund för tvivel. ”Hållbar utveckling” är svårt att säga emot, som i resten av samhället, så också i arkiven. Det har blivit en masteridé, som löser både klimatkris och energibehov. Men hur hantera de egna kunskapsluckorna? Nästa kapitel behandlar hur kompetens påverkar hur man förhåller sig till hållbarhet som arkivarie.

4.3 Kompetens: “den har de koll på”

Studiens mest entydiga resultat, som har dykt upp i samtliga intervjuer, är att många frågor som rör ekologisk hållbarhet sträcker sig bortom arkivariens kompetens och ansvarsområde. Detta leder i vissa fall till en trygghet i att vara försäkrad om att någon annan tar ansvar och har den kompetens som behövs. Rubrikens citat (6b) hänvisar till dialog mellan informant 6a & b, där de var överens om att skötsel av klimatanläggningen var i goda händer, men bortom deras område. I andra fall kan detta leda till en oro grundad i ens egen okunskap.

Intervjun med arkivarien hos Riksarkivet genomfördes efter att informanten själv hade förberett sig genom att intervjua projektledaren för Riksarkivets nybyggnation på Saltvikshöjden i Härnösand. Mycket av det informanten kunde berätta som rörde ekologisk hållbarhet låg alltså utanför det egna ansvarsområdet, och hade lite bäring på det han behövde veta för att utföra sina arbetsuppgifter. Då del av hans arbete var att bemanna läsesalarna hade han själv varit delaktig i byggprojektet genom att få komma med önskemål och synpunkter på utformningen av de nya publika ytorna. Informanten hade själv erfarenhet av brister i Riksarkivet nuvarande lokaler i Härnösand, som vattenintag vid häftiga störtkurar. På Saltvikshöjden kommer detta åtgärdas med hjälp av sedumtak, det vill säga ett tak klätt huvudsakligen med fetbladiga växter, som kan absorbera och långsamt leda bort vatten. Denna lösning, enligt informanten, “bedöms som väldigt miljövänligt och bra på många olika sätt”.

Som svar på hur man ska hantera extremväders hot mot arkivbyggnaden kopplade han också detta till sedumtaket:

så att det där har man tänkt på vet jag, i det där. (...) vi har ju en klimatpåverkan runt om i världen, det vet vi ju om, växthusgaser och så vidare, och effekterna från det har ju förändrat att det kan bli fruktansvärda snöstormar eller skogsbränder eller skyfall, till exempel, så (...) på *den* punkten i alla fall har man ju tänkt till. (4)

Citaten vittnar om en hög medvetenhet om potentiella hot, men samtidigt att man inte själv har möjlighet att medverka i beslut på området.

Arkivarierna i Region Kalmar län uttryckte också en trygghet i att organisationens fastighetsförvaltning ansvarade för klimatanläggning och lokalfrågor. Även här hade de medverkat i beslutprocessen, främst i hur deras arbetsytor utanför själva magasinerna skulle se ut. De hade inte själva någon vetskap om huruvida man hade haft energiåtgång eller klimatpåverkan i åtanke för projektet, men de upplevde att fastighetsavdelningen hade varit engagerade och respekterat deras åsikter under planeringens gång. Informant 6a förklarade detta, med medhåll från 6b, med att ”de på fastighetssidan vet nog bättre än vad vi gör, om vi säger att vi vill ha den här luftfuktigheten, då tror vi att dom kan lösa det”, och hon gjorde själv tolkningen att ”vi känner oss väl kanske ganska trygga med dom, att det är därför vi är lite mer hands-off, att vi litar på dom”. När jag ställde en kompletterande fråga via e-post ifall fastighetsförvaltningen hade nämnt att de gjort några särskilda val med hänsyn till miljömässig hållbarhet, svarade informant 6a att de antagligen ”diskuterat sådana frågor internt, men det är inget som vi diskuterat med dem under våra möten” (2024-04-05). Liknande informant 4, ligger miljöpåverkan bortom deras ansvarsområde.

En lite annan inställning hade informant 3, arkivtekniker i Vänersborg. Titeln arkivtekniker härrör från att denna roll skapades just för att koordinera byggnadsskötsel och kännedom om arkivets behov:

Jag måste ju inte kunna allt tekniskt, utan det har vi ju fastighetsskötare till, och det är skönt, men att man då bollar idéer helt enkelt, för fastighetsskötaren kan ju inte arkiv kanske, helt och hållet, men då möts vi där på mitten. (4)

Liksom Riksarkivet i Härnösand, konstruerades alltså denna arkivbyggnad med hållbarhet i åtanke från början, men här finns en tjänst som utgår från att vara bekant med husets egenskaper. Även här finns dock ett behov av att lita till andras kompetens. Att olika yrken här ”möts på mitten” är ett exempel på en av de

strategier Abbey beskriver för att utveckla hållbar arkivpraktik, nämligen att samarbeta och föra dialog med andra kompetenser (2012).

Som svar på min fråga om riktlinjer kring miljökrav för upphandlingar av materialinköp, beskrev arkivteknikern det som ”en jättetrygghet” att det inom organisationen finns en enhet som skriver ramavtal som han kan utgå ifrån vid sina beställningar. Han betonade fördelarna med detta, jämfört med ”om vi var tvungna att hela tiden kolla upp allt själva”. Då jag frågat om en vidare beskrivning av villkoren för upphandling, blev svaret ”jag vet inte riktigt vad dom utgår ifrån där, men det är ju miljötänk, helt o hållet”. Det finns medvetenheten om att saker görs på ett ur miljösynpunkt lämpligt sätt, men inget utrymme i denna tjänst, på plats i huset, att själv ansvara för det.

I andra fall kan bristen i kännedom om det som angränsar till, men ligger utanför arkivariens kompetensområde, snarare leda till obehag. Hos ett kommunarkiv där centralarkivet ska flyttas till en befintlig byggnad som anpassas, uttryckte den nuvarande kommunarkivarien en oro för att klimatanläggningen skulle få svårt att arbeta i en lokal med så pass högt i tak som denna. Men, tillade han, ”exakt hur det funkar, det vet jag inte. Det kanske bara är min okunskap som gör att jag är orolig för det” (5).

För en annan kommun är snarare fallet att olika kompetenser och synsätt ställs emot varandra. Informanterna 8a & b har haft mycket diskussion angående arkivlokalens placering i det nya kommunhuset. På denna intervju deltog både kommunarkivarie och byggprojektledare. Arkivet kommer läggas på källarplan, vilket den senare argumenterade för inte skulle utgöra någon risk, då man med dagens byggnadsteknik kan försäkra sig om vattentäta källare. Kommunen ligger i ett kustområde där framtida havsnivåhöjning och risk för översvämningar är väl belagda, och kommunen har tagit fram åtgärder för hanteringen av detta i så kallade ”kustzonsprogram” (Lomma kommun 2021). Detta finns med i beräkningarna, och källarplanet byggs alltså så att det ska kunna hamna under vattennivån. Detta är arkivarien tydligt missnöjd med. Men, säger projektledaren, “ni krigar ju för att det ska bli så rätt som möjligt, det gör ju vi också såklart”. Båda vill nå samma mål, men perspektiven ter sig begränsade från båda håll, i brist på kunskap. ”Jag som arkivarie [ser] att det inte är lämpligt att ha det under markplan”, säger den ena informanten, men detta perspektiv blir tvunget att kompromissa med andra funktioner som behöver placeras på markplan i kommunhuset. Denna lösning går klart emot RA-FS 2013:4, 4 kap. §4, enligt vilken närmiljön bör riskbedömas hänseende till exempel ”inträngande fukt från t.ex. närliggande vattendrag”. Som

diskuterat i 4.2.1, försvaras detta beslut med att Riksarkivets föreskrifter enbart är ”normerande” för kommunal förvaltning. Arkivarien konstaterar dock att “man kan inte ställa samma krav som statliga myndigheter kan göra (...) och det är ett problem, för det är minst lika viktiga grejer som vi hanterar ” (8a).

I nästa avsnitt diskuterar jag en av anledningarna till att samma krav inte kan ställas på kommuner som på statliga myndigheter - ekonomiska resurser. Vidare lyfter jag hur resurser spelar in i planeringen av nya arkivlokaler, och hur de ekonomiska aspekterna är kopplade till hållbarhet.

4.4 Resurser

Som jag nämner ovan så är enligt FN ”ekonomisk hållbarhet” en av de tre förutsättningarna i strävandet mot hållbar utveckling. Denna studies fokus är förvisso ekologisk hållbarhet, men de ekonomiska aspekternas vikt är svåra att bortse från. Kostnader är i många fall en avgörande anledning till att ett eller annat beslut tas. Val som anses mer miljövänliga kan väljas bort på grund av högre kostnader, men också väljas för att spara pengar. Att bygga om eller nytt har alltid en klimatpåverkan till högre eller lägre grad. I innevarande kapitel kommer jag att fokusera på de materiella dimensionerna av att planera nya arkivlokaler – både som ekonomiska medel och fysiskt lagringsutrymme.

Att ägna ett kapitel till fysiska rum i en studie som använder diskursanalys och nyinstitutionell teori kan verka omotiverat. Dessa teorier belyser hur språk och sociala processer samverkar, men förbiser för den delen inte att materiella förutsättningar kan ha påverkan. I motreplik till forskare som anser att fokus bör ligga på själva processen ”organisering” genom diskurser och mellanmännisklig kommunikation, snarare än organisationsstrukturer, skriver Fairclough att:

organisational communication does indeed organise, produce organisational effects and may contribute to the transformation of organisations, but organising is subject to conditions of possibility which include organisational structures. (2010, s. 350)

I relation till mitt empiriska material tolkar jag ekonomiska resurser som ”conditions of possibility”, alltså de ramar och begränsningar som man har att arbeta med inom en verksamhet.

4.4.1 Investeringar: ”det känns ständigt som att man har en kamp om resurserna”

Nya arkivlokaler kostar, och det kan vara särskilt svårt att få medel i de fall som de har en huvudverksamhet att samsas med i budgeten. En utbyggnad av ett regionarkiv och byggstarten av ett annat är exempel på detta:

2015 så var det läge att börja titta på det, det var inte fullt i arkiven då, men skulle vi få in en leverans på, säg 200 hyllmeter (...) kunde vi inte ställa det på *ett* ställe, (...) och ränteläget var ju lågt också, så då byggde vi ut en del (3)

sen är det ju lite otur att det skedde precis i någon sorts ekonomisk nedvändning här, som kastar upp allt lite i luften, men, vi har ju ändå det beslutet [att det ska byggas] att luta oss mot (6)

Själva byggprocessens vara eller inte vara är en ekonomisk fråga, i högre grad än arkivens faktiska förvaringsbehov. Platsbrist råder på regionarkivet där informant 6 a & b arbetar, men startdatum finns än så länge inte, vilket de förklarar med denna ”ekonomiska nedvändning”. Som informant 3 berättar, var den förmånliga räntan en faktor för tidpunkten för utbyggnad. Och då gäller dessa fall endast *när* man kan bygga, inte hur. Det är högt ställda miljökrav på Riksarkivets projekt i Härnösand, vilket jag diskuterar jag ovan. Men det byggs också på detta sätt för att ”kunna visa[s] upp också som ett föregående exempel på hur vi ska göra längre fram” vid Riksarkivets framtida utbyggnadsprojekt (4). När jag frågade arkivarien om han såg några problem med den höga kostnaden, för kommuner eller regioner som söker idéer för hållbart byggande, resonerade han:

det är ju väldigt högt ställda krav på ett sådant här bygge, och det innebär ju också att det kan vara svårt för en annan organisation att kanske nå upp till en sådan nivå (...) så det kan ju kännas frustrerande. (4)

Att investera i hållbara, miljövänliga lösningar kan vara svårt på kommunal nivå, bekräftade också en kommunarkivarie:

i verkligheten så brukar det ju landa i att det är en kostnadsfråga. När det kommer till alternativ, gröna alternativ. Det rör sig om en kommunal budget, och vad väljer man då, i slutändan. (5)

Då händer det att man väljer att ha lokaler och klimatanläggningar i drift så länge som det går, eftersom även ny teknik är en stor investering som man gärna vill undvika att tynga sin budget med:

jag tror *inte* att kommunen kommer lägga pengar på en ny arkivlokal (skrattar) någon gång inom en snar framtid, efter detta. Så dom kommer ju vilja ha igång den så länge det bara går, antagligen mycket längre än vad man borde. Det är min gissning (5)

Men precis som med bilar och kylskåp så är det också en kostnad att köpa in nytt och byta ut så då får nog de gamla anläggningarna tuffa på tills de ger upp (2)

Detta är ofta verkligheten för arkiv inom kommunal och regional förvaltning. Som informant 2 resonerade kring teknik på s. 51, blir det förbättringar när de väl byts ut, men den tidpunkten beror på vad man är villig att lägga på det. I Robinsons enkätstudie om informationsarbetares uppfattningar om ekologisk hållbarhet i sina yrken var det ett antal som påpekade bristen hos alla nybyggen, även de som betraktas som miljövänliga, "as construction of a new building is a huge drain on natural resources" (2021, s. 322). Informant 1 reflekterade liknande att "byggmaterial och byggen är ju väldigt energikrävande". Det har dock inte framkommit att någon av informanterna ser någon miljömässig särskild fördel i denna spar-åtgärd (eller icke-åtgärd). Enligt informant 5:s uttalande är det snarare klart att detta inte är bra beslut för handlingarnas hållbarhet. Snarare visar det, i likhet med Evans resultat, på resursbrist:

Since resources were tight, measurement entailed more work and there were no real incentives to add sustainability components to programs, the participants were focused on delivering the programs they were hired to do with the resources available to them. (2021, s. 264)

Att behöva prioritera att "släcka bränder" lämnar inte mycket utrymme till att fördjupa sig i kommunens mål och planer och bedriva "förändringsarbete", som informant 5 erfor. Även citatet från informant 2 i rubriken ovan tyder på att mycket energi behöver läggas enbart på att kunna få möjligheten att genomföra satsningar.

Å andra sidan är kommunarkivet i Vara ett exempel på att ökade anslag och fler anställda inte nödvändigtvis leder till att mer fokus läggs på något som man ser som ett riktat hållbarhetsarbete. De belönades med utmärkelsen Årets arkiv 2018, motiverat bland annat av sina stora insatser i tillgängliggörande och digitalisering, som skapat arbetsmöjligheter inom kommunen samtidigt som arkivet har fått ökade personalresurser (Arkivforum u.å.). Informant 7 förklarade att det varit en fråga om att motivera för beslutfattarna att insatser för arkivet även kan skapa jobb. På frågan huruvida han upplever att de senaste årens ökade fokus på miljöåtgärder inom kommunen har någon relevans för arkivet, svarade han att arkivet mest kan bidra med att ha "tryck på digitaliseringen" för att spara papper. Detta är i linje med hur informant 7 i övrigt resonerar om de åtgärder som behövs för att underhålla beståndets användbarhet (se s. 42). Men digitisering är också ett resurskrävande projekt. Informanter 3 och 4 lyfte båda hur papper ännu är det billigaste förvaringsmediet, då både själva inskanningen (3) och det fortsatta el-beroendet

som digitala handlingar skapar (4) blir att ta ställning till. Digitisering sparar fysiskt utrymme, men kostar på andra sätt.

4.4.2 Samlokalisering: ”kommunalförbund är framtiden”

Vidare är samlokalisering en åtgärd som återkommit under min materialinsamling (informant 3, 4, 5, 6, 7). Att satsa på byggandet av nya arkivlokaler motiveras ofta av behovet att samla sin verksamhet i ett centralarkiv, eller att kunna samverka med andra. Detta motiveras både av att det ger bättre tillgänglighet och service för användarna (6 b), och för att det blir en möjlighet att dela på kostnaden mellan flera verksamheter (4, 7).

Riksarkivet i Härnösand flyttar ihop med Skatteverket i de nya lokalerna på Saltvikshöjden (informant 4). Detta medför också att Skatteverket, som tidigare haft filialer utspritt över landet, nu flyttar samman till ett enda centralarkiv (Borglund, Hellmer & Snyder 2021). Samarbetet har också bidragit till att möjliggöra finansieringen: ”Riksarkivet hade ju inte haft de ekonomiska musklerna att kunna bygga ett sådant här hus själva, det hade ju inte gått” (4). Vara kommunarkiv ingår i ett samarbete med 5 andra kommuner i Skaraborg i Västra Götaland. De har inget gemensamt arkiv, men likväl IT-avdelning, säkerhetssamordning och upphandling (informant 7). Detta har lett till att större satsningar, som investering i utrustning, har kunnat göras (ibid.). Under intervjun spekulerar arkivarien i hur kommunarkivet kommer förändras, och gör bedömningen att de nuvarande lokalerna antagligen räcker till. I och med kommunsamarbetet däremot, ter det sig inte omöjligt att även arkivverksamheten skulle sammanslås (ibid.). I Hässleholm var förslaget uppe att gå med i det arkivcentrum som kommunalförbundet Sydarkivera har planer på att bygga under de kommande åren (informant 5; Sydarkiveras handlingsprogram 2023-2026). ”Det finns många som säger att kommunalförbund är framtiden för alla, alla mindre kommuners arkiv, för att det underlättar för alla”, sade kommunarkivaren, men var nöjd med att arkivet stannar i Hässleholm, och såg potential i att istället kunna dra till sig kommunens enskilda, lokalhistoriska arkiv och samla dem ”under samma paraply”.

Tendensen - hos regionala och kommunala såväl som enskilda arkiv - att gå samman beskrivs också i arkivutredningen *Härifrån till evigheten* (SOU 2019:58). Fördelarna är de ekonomiska, men även ökad synlighet utåt, att förenkla för brukarna att bara ha en fysisk plats att leta på, och att kunna höja kompetenser och dela resurser (ibid.). Även nackdelar lyfts, som att tillgängligheten snarare

försämras om institutioner flyttas bort från sina lokala, geografiska sammanhang (ibid.). Utredningen kommer fram till att arkivcentrum bör uppmuntras genom möjlighet att söka statsbidrag för att bilda dem (ibid.). Förslaget har ännu inte genomförts, men utifrån mitt empiriska material kan jag konstatera att denna likriktande trend ser ut att fortsätta oavsett.

Den ekonomiska vinningen med arkivcentrum och samlokalisering väger tungt, både enligt denna studies informanter och *Häriifrån till evigheten*. Att ha gemensamma, och framförallt mer, resurser kan bidra till att skapa mer stabila arkivverksamheter. Som Evans påpekar, är ekonomisk hållbarhet en förutsättning för en verksamhets fortlevnad (Evans 2021).

4.4.3 Långa processer: ”för 14 år sedan var det redan på tapeten”

Alltså den här frågan har varit aktuell i regionen jätte, jättemånga år, den var till och med innan jag började, för (skratt) 14 år sen så var den redan på tapeten (6b)

Citatet i rubriken kommer från informant 6b på Region Kalmar län och syftar på det arkivlokalsbygge som förhoppningsvis snart får påbörjas. Frågan diskuterades alltså redan när hon var ny på arbetsplatsen. Att diskutera behov, planera, och ta beslut om att bygga arkivlokal har enligt min empiri visat sig ofta vara långa processer. För flera verksamheter har projektet sträckt sig över anställningar, vilket gör att arkivarier ”ärver” sina företrädares projekt. Så är fallet i Hässleholm. Den nuvarande arkivarien anställdes då beslut om var arkivlokalen skulle hamna redan var tagna. Enligt kommunens styrande dokument ska ny- eller ombyggnader klassas enligt miljöcertifieringssystemet *Miljöbyggnad* (2021, s. 7), som även används i till exempel Härnösand och Lomma, och på frågan hur insatt arkivarien har varit i dessa beslut, svarade han ”eftersom jag inte vart involverad i den biten, så har jag släppt det helt”. Han har däremot haft åsikter om exempelvis planlösning, och med somliga frågor har beskedet från hyresvärden (ett kommunägt företag) varit att det är för sent att ändra på planerna. Även när informant 2, som nu arbetar på ett kommunarkiv, berättar om sin tidigare anställning på en statlig myndighet, att:

den var nästan urvuxen när jag började där. Så efter 10 år när jag slutade, så hade jag satt igång arbetet med en ny arkivlokal i huset. Så den invigde min efterträdare nu nyligen. (2).

På liknande sätt har det skett en överlämning här. Som situationen i Hässleholm illustrerar, kan detta leda till att efterträdaren saknar insyn i vissa delar av processen, och dens möjlighet att påverka blir begränsad. Som i Region Kalmar län, kan frågan

ha varit på agendan länge, och fortsätter riskera att förhalas på grund av det ekonomiska läget, som jag beskriver i tidigare avsnitt (4.4.1).

4.4.4 Ökande fysiska bestånd: ”det är *fullt!*”

Anledningen till att nya arkivlokaler till slut byggs är huvudsakligen platsbrist. Detta ger informanter 3 och 7, som flyttat 2009 respektive 2013, och informanter 2, 4, 5, 6 som ännu har det framför sig, som den huvudsakliga motiveringen. Som jag nämner i inledningen är detta en situation som Riksarkivet har identifierat som angelägen för sin egen verksamhet: ”idag finns ett *begränsat accessionsutrymme* samtidigt som vi ser att det finns ett *stort förväntat leveransbehov* från statsförvaltningen” (årsredovisning 2022 s. 12, min kursivering). Arkivarien i Härnösand bekräftar att detta ännu är aktuellt (genom citatet i rubriken ovan) och samma tendenser är tydliga på regional och kommunal nivå. Mer arkivhandlingar leder till ökat lokalbehov, men också mer energiförbrukning.

Magasinen må vara fulla, men det är också svårt att avgöra hur mycket mer utrymme som kommer behövas de kommande åren, vittnar flera informanter om. I och med den pågående digitaliseringen driver flera informanter ett aktivt arbete med att uppmuntra detta hos sina förvaltningar, och e-arkiv håller på att införas eller är på plats. Digital ärendehantering är dock i olika stadier beroende på var i landet man befinner sig, och i flera fall finns ännu mycket fysiska handlingar kvar ute på förvaltningarnas och regionsjukhusens närarkiv:

Sen får jag leveranser av äldre material som de hittat någonstans och som de vill ställa av. (2)

man väntar ju nästan på en... att det ska hända något riktigt stort, nästan, för man kan tycka att vi har ganska mycket här, men det är ju väldigt mycket kvar. (3)

det kommer komma en dag, när alla de här pappershandlingarna kommer komma till arkivet, och då måste vi vara redo. (5)

vi kan nog inte säga exakt hur mycket det är, vi har försökt få in prognoser (skrattar) på det här, men det är *jättesvårt* att veta, för ibland dyker det upp grejer fortfarande som folk har haft på en skola till exempel, och inte vetat riktigt hur de ska hantera. (8)

Trots en allt mer digital ärendehantering verkar det alltså finnas ett fortsatt behov av fysiska arkivleveranser, och detta materials omfattning är mycket komplicerat att skapa sig en överblick över.

Hos Region Kalmar har arkivarierna trots detta kommit fram till en uppskattning av en fortsatt tillväxt med fysiska handlingar på 30 år framåt (6b). De påpekar att detta förmodligen är i överkant. E-arkiv har inte införts i regionen ännu (ibid.), men

de driver frågan, och ser också att digitalisering sker ”naturligt” (6a). Med dessa osäkra faktorer att förhålla sig till är det förståeligt att prognoser är svåra att göra. Lägg då också till hur arkivlandskap, förvaltning och samhälle har förändrats under 30 år fram till idag, och den nuvarande tekniska utvecklingen. Villkorens föränderlighet hamnar i stor kontrast till det slutgiltiga i att bedöma hur mycket förvaringsutrymme ett regionarkiv behöver, innan tillväxten, hoppas man, stannar av, och kan lagras elektroniskt på mindre yta. ”Vi vill inte gärna bygga ny arkivlokal igen snart” (6a) säger arkivarie 6a skämtsamt, men detta betonar också omfattningen av projektet. Det kostar tid, pengar och energi, och förhoppningsvis dröjer det mycket länge innan det ska behöva upprepas.

I Lomma räknar man också med att en ökande digitalisering blir en förutsättning för att spara utrymme i de nya lokalerna (8a). Ersättningsskanning är en åtgärd man arbetar med att underlätta, som även i arkivarierna 2 och 7:s kommunarkiv. Detta beskrivs av Lommas arkivarie som ”en del i att maximera de här ytorna, de här hyllmetrarna som vi är väldigt rädda om”, eftersom ”det [inte är] hållbart att ha en massa papper som tar upp väldigt stor yta”. Projektledaren flikar in med sin syn på det:

man vill ju inte att arkivet ska växa ytmässigt, utan man vill hålla sig inom sina väggar på något sätt så att, så det ändå går att arkivera mer, men inte att det tar ut mer utrymme liksom (...) för det är också hållbarhetsbiten där, om det ska hålla i 100 år, så får det ju inte växa successivt hela tiden för då växer det ju ur sina kläder, liksom. (8b)

Digitalisering, digitisering och gallring ses alltså som förutsättningar för att spara utrymme framåt. Likt arbetet i Vara med att förtäta beståndet (se 4.2.3.1) krävs olika åtgärder för att angripa detta. I Lomma kommuns fall finns, som tidigare nämnt, ett tydligare mål att lokalerna ska vara dugliga under ett 100-årsperspektiv. Likt Region Kalmar har man bestämda fysiska förutsättningar att arbeta med, men många osäkra variabler – samt en mycket längre tidsfrist.

Hos Riksarkivet i Härnösand löser man samma problem med att redan från början planera för att en expansion ska kunna bli möjlig. Tomten har tillräckligt med utrymme för det men man vet inte när det skulle bli aktuellt. På liknande sätt är tidsperspektivet här på 100 år, men hur behoven kommer utvecklas under tiden är lika svårt att svara på:

fläktsystem till exempel ska kunna bytas ut och kontorslokaler ska kunna förändras, beroende på att vi kanske förändras över tid. Och med tanke på att vi ska finnas där nu i 100 år, så, vi vet ju inte hur det ser ut om ens 10 år, (...) det enda vi vet det är att det förmodligen kommer förändras. (5)

I Riksarkivets årsredovisning 2022 beskrivs ”ett övergripande mål” för lokaler som att de ska vara “ändamålsenliga, flexibla och skalbara för att förändrade krav ska kunna mötas” (s. 12). En snarlik formulering finns också i Region Kalmar läns regionplan, som jag lyfter i 4.1.3: ”byggnaderna planeras och byggs utifrån ett hållbarhetsperspektiv, det vill säga flexibla och förändringsbara, för att kunna möta framtida krav”. Att bygga in flexibilitet från första början gjordes även i Vänersborg, berättade arkivteknikern under vår rundtur i magasinen. Här är innertaket ett entresolplan som kan monteras ner om byggnaden skulle behöva anpassas till en annan slags verksamhet. I Härnösand är man alltså också i linje med detta mål. Man förväntar sig stora leveranser, men det är en tidsfråga:

det kommer vara så pass stort så att det fyller våra behov nu, men behov kan förändras och det kan också innebära att fler väljer att leverera till Riksarkivet, nu när vi bygger ett nytt hus, så att det kan ju bli fullt relativt fort också, det vet vi faktiskt inte. (4)

det är lite grann därför vi bygger ut också, vi ska kunna ta emot mer arkiv i framtiden. (4)

Abbey ser just flexibilitet som en viktig aspekt av hållbarhet, för att lösningar ska kunna anpassas till lokala förutsättningar: arkiv har “different missions, collections, staffing, expertise, fiscal resources, and physical constraints” vilket också framkommit i innevarande studie. I Härnösand tas hållbarhet på stort allvar för både beståndets och klimatets bästa. Andra står inför samma satsningar, men behöver göra större kompromisser. ”Achieving sustainability requires responsiveness and adaptability to identify and overcome challenges as they present themselves” fortsätter Abbey (109). Även Forde betonar som en viktig aspekt i planeringen av nya arkivlokaler just nödvändigheten i att prognosticera hur behoven kommer förändras framåt (2008 s. 56-57). Men att gissa kanske är det enda man kan göra.

5. Slutsatser och diskussion

Denna uppsats har haft som syfte att undersöka vad ekologisk hållbarhet ges för innebörd och hur det appliceras inom den svenska offentliga arkivsektorn. För att åstadkomma detta har jag sökt besvara tre forskningsfrågor:

- Hur ser arkivarier inom offentlig förvaltning på ekologisk hållbarhet i relation till arkiv?
- Hur spelar ekologisk hållbarhet in i planeringen av nya arkivlokaler?
- I vilken utsträckning utformas arkivens hållbarhetsarbete efter huvudverksamhetens styrande dokument?

Jag har grupperat följande slutsatser efter dessa frågor.

Inställningen till ekologisk hållbarhet skiljer sig i stor utsträckning, beroende på vilken organisation jag har frågat, och vilken enskild arkivarie. Uppfattningarna om hur relevant frågan är för just arkivverksamhet varierar. På kommunal och regional nivå ansvaras hållbarhetskrav för på ett mer organisationsövergripande plan, som då upplevs komma arkivet till gagn på ett spontant sätt. Ofta handlar möjligheterna till hållbarhetsengagemang om en prioriteringsfråga från arkivets sida. På statlig nivå har Riksarkivet dock sett behov av att vara drivande och agera som en förebild för andra inom sektorn, i och med ökande krav och förväntningar från omvärlden.

Arkivarier sinsemellan verkar inte ha en tydligare definition av ”hållbarhet” än andra, begreppet används dels i relation till miljömässiga insatser, dels i relation till arkivbeståndets väl och ve. Hållbarhet i det dagliga arbetet handlar till viss del om energisparande och källsortering, men kanske främst om att aktivt se över beståndet. Det är främst för den senare betydelsen av hållbarhet som de deltagande arkivarierna verkar utgöra ett ”tankekollektiv” i och med att de delar uppfattningen om vikten av detta. Att ordna och förteckna, gallra och ersättningskanna bidrar både till att underlätta sökbarhet, och även spara fysiskt utrymme, vilket motverkar att lokalerna blir urväxta. Tidigare har Abbey (2012) och Wolfe (2012) kritiserat ett ensidigt fokus på hur just arkivbyggnaden ska konstrueras på ett resurssparande sätt, och denna studie har just visat att arkivens miljömässiga hållbarhet till stor del innebär samlingsvård, och hur detta hänger samman med att behöva, eller inte behöva bygga större förvaring.

Men digitalisering till trots är de fysiska arkivens tid långt ifrån förbi, och mer utrymme behövs, på både statlig, regional och kommunal nivå. Att överhuvudtaget spadar sätts i marken är en fråga om ekonomiska medel, och att även göra investeringar i miljövänliga eller närproducerade material kan vara ännu en tröskel. Att proaktivt arbeta med att ”effektivisera” beståndet för att göra utrymmesbrist mindre pressande förutsätter också att det finns arbetskraft och tid till detta. Byggnadsspecifika krav på ekologisk hållbarhet måste samsas med Riksarkivets föreskrifter, och dessa går före. Vad Riksarkivet skrev i sin miljöutredning 2016 om att ”det kan inträffa att bevarande- och miljöaspekter är svåra att förena. I dessa fall måste bevarandet av arkivmaterial prioriteras” verkar fortfarande vara gällande. Riksarkivets miljömål har inte uppdaterats sedan 2018, men de verkar dock ha börjat vakna i och med satsningarna på Saltvikshöjden.

Angående funktionen av styrande dokument i arkivens hållbarhetsarbete verkar kopplingen vara tämligen svag. Det arbete som kan kopplas till hållbarhet direkt relaterat till arkivverksamheten är ofta fristående - det bedrivs med grund i tillgänglighet och sökbarhet, eller togs som initiativ långt innan krav tillkom från organisationens håll. Verksamhetsmål är ambitiösa, men ter ofta sig oväsentliga, eller rentav meningslösa för arkivet. Då offentliga arkiv till majoriteten är stödverksamhet till en annan myndighet ligger ofta denna fråga på en högre nivå inom organisationen. Men samtidigt, som vi sett i 4.1.1, betonar styrdokument ofta det personliga ansvaret hos alla medarbetare. Denna motsägelse kanske inte underlättar. ”Hållbarhet” ur miljösynpunkt tycks svårt att koppla till arkivets uppdrag, vad än styrande dokument säger om hur detta ska integreras i verksamhetens alla delar. Men arkivmässig hållbarhet har å andra sidan beröringspunkter med den miljömässiga.

Vad arkivarier lägger för innebörd i begreppet ”hållbarhet” i och med sin professions särskilda förhållande till materiellt bevarande har varit en knut jag försökt lösa upp genom denna studie. Men spelar detta egentligen så stor roll för hur arkivarier förhåller sig till sitt långsiktiga ansvar? Att hållbarhetsdiskursen fått sådan spridning under 2000-talet i och med att agendor, strategier och klimatmål har antagits, från överstatliga till kommunala nivåer, resulterar ofta i att hållbarhet betyder allt, och ingenting. I avsnitt 1.3 lyfter jag huruvida ”hållbar utveckling” bör ha en snäv definition för att undvika missförstånd, eller tillåtas rymma olika tolkningar. Inom arkivsektorn verkar vidgningen, och den hållbarhetsdiskurs som kommuniceras i styrande dokument, ha skapat mer oklarhet än samförstånd. Men hållbarhet så som det förstås som handlingarnas läsbarhet och sökbarhet, materialens beständighet och lokalernas duglighet, finns en delad förståelse för. Att

agera utifrån det genom att bearbeta beståndet verkar göras oavsett om man kallar detta ”hållbarhet” eller inte.

På en punkt verkar dock hållbarhetsdiskursen ha direkt koppling till hur arkivlokaler planeras – den inbyggda flexibiliteten. Men handlar då inte hållbarhet om långsiktig stabilitet längre? Med de osäkra förutsättningar som samhället och planeten står inför, är det ens hållbarhet vi bör tala om? Det finns inga garantier för att det som ses som dagens lösningar kommer fungera i längden, men hållbarhet tycks ändå handla om att ta ansvar för att man tror på de beslut man tar.

Det som denna uppsats berört är till stor del frågor som gäller hela samhället - beslutfattare, byggsektorn, organisationer och enskilda. Ska man eftersträva oberoende av yttre energikällor och känsla infrastrukturer, eller lita till att energibehoven kommer kunna tillfredsställas med hjälp av tekniska förbättringar? Detta är inga primära arkivfrågor, men utvecklingen av dem kommer att ha stor inverkan på arkivverksamhetens utformning i framtiden.

Hur långt en arkivaries ansvar kan sträcka sig i praktiken är en fråga som jag ställt mig själv under arbetets gång, och inte har något klart svar på. Lösningen med att instifta rollen som arkivtekniker är ett alternativ. Man kan inte kunna allt, men man ska kunna ha kontakt med och ställa krav på de som besitter kompetensen. Just detta är något som nyinstitutionell teori har bidragit till att visa i denna studie: kravställning och påtryckningar kan leda till förändring i vad som krävs av en institution för att framstå som legitim. Risken finns såklart att löskoppling gör att orden inte når handling.

Som nämnt ovan, finns det en tendens inom arkivvetenskapen att fokusera på ekologisk hållbarhet antingen genom byggnaden eller det dagliga arbetet. Jag har eftersträvat att ta hänsyn till båda, men detta har stundvis varit svårt. Hur jag har formulerat mina frågor för informanterna kan ha påverkat detta. Att somliga intervjuer har genomförts med flera kompetenser närvarande kan också vara ett skäl till att bilderna jag skapat mig av de olika arkiven har blivit olika. Att projektledare har närvarat eller samtalat med informanten i förväg har varit en stor källa till information om miljömässig hållbarhet inom projekten, och dessa fall har därför utgjort en tydlig kontrast mot de arkiv där arkivarierna inte kunnat svara på dessa frågor. Att arkivarierna inte har kunskap om dessa aspekter av lokalplaneringen betyder inte att det inte görs av andra kompetenser, men samtidigt tyder detta på att frågorna inte alltid kommuniceras.

Det tar emot att argumentera för att arkivariens roll och ansvarsområde bör utökas än mer, när resurser redan är knappa och arbetsuppgifterna hopar sig. Som även tidigare forskning har konstaterat, värderas inom arkivarieyrket stabilitet, funktion och pålitlighet, både för arkivhandlingarna och deras skyddsmiljö. Detta är egenskaper som är förenliga med ekologisk hållbarhet. Att ta hänsyn till handlingarnas hållbarhet borde inkludera att ta hänsyn till att resursförbrukningen som garanterar deras uppehälle också är ”hållbar”. Det är inte två olika frågor, utan attityden finns i mångt och mycket redan där. Den miljörelaterade kompetensutveckling som betonas i mål och strategier skulle behöva kopplas mer till och utgå från arkivspecifika frågor.

Snart är det 2030, och hållbarhetsmålen ska utvärderas och uppdateras. Kanske är det då inte den ekologiska hållbarhetsdiskursen som bör re-kontextualiseras eller översättas till arkivsammanhanget, utan den arkivmässiga hållbarhets-diskursen som istället kan ge substans åt den idag så breda hållbarheten?

6. Vidare forskning

Då attityder till ekologisk hållbarhet inom svenska offentliga arkiv ej har beforskats tidigare, har denna studie haft som ambition att lägga en bred grund för framtida initiativ. Under arbetet har många frågor och spår dykt upp, som jag inte har haft möjlighet att fördjupa mig i.

Samlokalisering är ett fenomen som framkommit i majoriteten av mina intervjuer, både genom att en verksamhet samlar sina olika arkiv på en gemensam plats, och att olika verksamheter flyttar ihop. Kommunalförbund har flera informanter nämnt som en allt vanligare lösning. Att stödja utvecklingen av arkivcentrum även för enskilda arkiv är ett av de förslagen som läggs fram i *Häriifrån till evigheten* (SOU 2019:58). Det finns behov av att undersöka för- och nackdelar med denna utveckling, då det ser ut att kunna påverka många arkivverksamheter inom de kommande åren. Vad händer när kommunarkiv flyttar samman, eller deponeras hos kommunförbund? Hur påverkas tillgängligheten, och vad blir konsekvenserna av att ansvaret för till exempel energiförbrukning förflyttas, kanske utanför kommunens gränser?

I och med att jag har använt mig av intervjumetod har det empiriska materialet begränsats till färre än 10 arkivverksamheter och arkivarier. Hur representativa dessa är för majoriteten av Sveriges offentliga arkiv kan endast fler fallstudier, större eller kvantitativa studier svara på. I en större studie skulle det också vara intressant att involvera deltagarna mer, i fokusgrupp eller som ett ”reflecting team”, för att få möjlighet att återkoppla och diskutera slutsatser (Parker 2004, s. 96). Detta för att kunna studera hur arkivarier faktiskt formas av och formar sin hållbarhetsdiskurs tillsammans i sitt ”tankekollektiv”, och göra de mer delaktiga i resultatet.

Det finns flera nuvarande projekt som jag ej har varit i kontakt med, såsom Sydarkiveras planer på ett fysiskt arkivcentrum. Region Jönköpings nya länsarkiv kan komma att börja byggas i slutet av året, och ska uppföras med trästomme (Arkiv 2/2024). Detta tyder på att alternativ till energiintensiva, men arkivsäkra material som stål har valts bort. Likaså kan utbyggnader av befintliga arkivlokaler- eller centrum undersökas. Gör man andra konstruktions- eller materialval jämfört med när de ursprungligen uppfördes? Uppslagen är många.

Från den mer ingenjörstekniskt lagda välkomnas forskning på olika byggnadsteknikers inverkan på handlingarnas hållbarhet, som en av informanterna funderade över (s. 49). Studier på passiv klimatkontroll som Christoffersens (1996) och återanvändning och energiförbrukning inom byggnadsteknik som Janson et al.:s är frekventa, men nya tillskott, särskilt med fokus på arkivbyggnader och alternativa byggnadstekniker behövs alltid. Denna studie har begränsats till Sverige, och därför vill jag uppmuntra jämförelser med andra länders hållbarhetsarbete och byggnadstekniker inom arkivsektorn. Som jag nämner på i avsnitt 1.2 verkar också förhållandet mellan ”hållbarhet” och ”hållbar utveckling” vara oproblematiserat, åtminstone i litteratur med relevans specifikt för arkivsektorn.

Jag har fokuserat på lokalbehovet för fysiska arkivhandlingar. Då övergången till digital förvaltning är till olika grader genomförd eller tilltänkt är frågor om e-arkiv, servrar, var de ska placeras, hur de ska drivas och hur mycket man kan förvara på dem en minst lika viktig fråga. Diskussionen om ”minimal processing” berör till lika stor del digitalt bevarande som analogt. Hur hållbart är det, i energiförbrukningens såväl som återsökbarhetens bemärkelse, att låta bli att informationsvärdera det digitalt födda, för att möjligheten finns att låta bli? (Se till exempel Yeo:s diskussion [2018]).

Då jag dragit slutsatsen att arkivarier har svårt att prioritera eller har brist på tillgång till kompetensutveckling på hållbarhetsområdet, är ett möjligt förslag på åtgärd att detta bör integreras mer i den arkivvetenskapliga utbildningen. Därför skulle forskning på hur detta kan genomföras på bästa sätt vara av relevans.

7. Källförteckning

Intervjuer

Intervju 1: 2023-12-19

Intervju 2: 2023-12-28

Intervju 3: 2024-02-21

Intervju 4: 2024-02-23

Intervju 5: 2024-02-28

Intervju 6: 2024-03-04

Intervju 7: 2024-03-06

Intervju 8: 2024-04-11

Litteratur

Abbey, H. N. (2012). The Green Archivist: A Primer for Adopting Affordable, Environmentally Sustainable, and Socially Responsible Archival Management Practices. *Archival Issues*, 34(2), s. 91–115.

Ahrne, G. & Svensson, P. red. (2022). *Handbok i kvalitativa metoder*. 3 uppl., Liber.

Alvesson, M. & Sköldböck, K. (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 3 uppl., Studentlitteratur.

Antonelli, M. (2008). The green library movement: an overview of green library literature and actions from 1979 to the future of green libraries. *Electronic Green Journal*, 1(27), s. 1-12.

Arkiv (2024). Byggstart för Regionarkivet i Nässjö. *Arkiv*, (2), s. 30.

Arkivforum (u.å.). Årets arkiv. <https://www.arkivforum.se/aretsarkiv/> [2024-05-31]

Axelsson, E. (2022). *En outnyttjad resurs?: En undersökning om gröna bibliotek och folkbibliotekets roll i klimatkrisen*. Biblioteks- & informationsvetenskap. Uppsala universitet.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-479673>

Borglund, E., Hellmer, E. & Snyder, K. (2021). *Beslutsunderlag - Ansökan om medel för förstudie/projekt: Arkivetablering Härnösand*.
<https://www.miun.se/globalassets/forskning/kommunsamverkan/samarbete-harnosand/beslutsunderlag-arkivetablering-harnosand.pdf>

- Brophy, S. & Wylie, E. (2008). *Green Museums: A Primer on Environmental Practice*. AltaMira Press.
- Brown, C. red. (2018). *Archival futures*. Facet Publishing.
- Christoffersen, L. D. (1996). *Zephyr: passive climate controlled repositories: storage facilities for museum, archive and library purposes*. Lic.-avh. Lunds Tekniska Högskola.
<http://lup.lub.lu.se.ludwig.lub.lu.se/record/8054524>
- Cook, T. & Schwartz, J. M. (2002). Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance. *Archival Science*, 2(3-4), s. 171-185.
- Danielsson Jonsson, T. (2023). "Vi är 100% med i klimatmarschen": en kvalitativ studie om miljöstyrda praktiker på svenska folkbibliotek. Biblioteks- & informationsvetenskap. Uppsala universitet.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-505658>
- Engvall, T. (2019). *Records roles in Corporate Sustainability Reporting: An explorative study of corporate sustainability reporting from an archives and information science perspective*. Arkivvetenskap. Mittuniversitetet.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:miun:diva-36765>
- Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori: idéer, moden, förändring*. Liber.
- Eriksson-Zetterquist, U & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*, 2 uppl., Liber, s. 34-54.
- Eriksson-Zetterquist, U & Ahrne, G. (2022). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*, 3 uppl., Liber, s. 56-78.
- Evans, L. M. (2021). Sometimes, green is the outcome: Climate action in records management and archives in Canada. *Records Management Journal*, 31(3), s. 240–268. doi:10.1108/RMJ-12-2020-0041
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*. Routledge.
- Fairclough, N. (2010). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. 2 uppl., Longman.
- Faulkner, J., Lu, L. & Chen, J. (2021). Archivists' golden egg: environmental sustainability practices of archives. *The Electronic Library*, 39(2), s. 258–280. doi:10.1108/EL-09-2020-0260
- Forde, H. (2008). *Preserving archives*. Facet.

- Fredrikzon, J. (2021). *Kretslopp av data – Miljö, befolkning, förvaltning och den tidiga digitaliseringens kulturtekniker*. Diss. Stockholms universitet. Mediehistoriskt arkiv nr 50.
- Glashoff, J. (2023). *Scientist's perception on institutional data sharing support and pressure: Investigating ecologists' data sharing behavior*. Biblioteks- & informationsvetenskap. Uppsala universitet.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-506054>
- Gotvassli, K-Å. & Vannebo, B. I. (2016). Kvalitet som masteridé i barnehagesektoren. *Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk*, 2(0). doi:10.17585/ntpk.v2.131.
- Göteborgs stad (2021). *Göteborgs stads föreskrifter och riktlinjer om arkiv- och informationshantering*.
[https://www4.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf//328242BCFCFF8177C125826B004E9963/\\$File/C12574360024D6C7WEBVC2A23H.pdf?OpenElement](https://www4.goteborg.se/prod/Stadsledningskontoret/LIS/Verksamhetshandbok/Forfattn.nsf//328242BCFCFF8177C125826B004E9963/$File/C12574360024D6C7WEBVC2A23H.pdf?OpenElement)
- Göteborgs stad (2022). *Reglemente för arkivnämnden för Västra Götalandsregionen och Göteborgs Stad*.
<https://goteborg.se/wps/wcm/connect/776b5f21-191a-4c17-842a-b7898ad988b7/an-reglemente2022.pdf?MOD=AJPERES>
- Göteborgs stad (u.å.). *Vilka sorters styrande dokument har vi?*
[https://goteborg.se/wps/portal/enhetsida/politikerhandboken/goteborgs-stads-styrssystem/vara-forutsattningar-styrande-dokument/vilka-sorters-styrande-dokument-har-vi \[2024-05-31\]](https://goteborg.se/wps/portal/enhetsida/politikerhandboken/goteborgs-stads-styrssystem/vara-forutsattningar-styrande-dokument/vilka-sorters-styrande-dokument-har-vi [2024-05-31])
- Hagström, C. & Ketola, A. red. (2018). *Enskilda arkiv*. 1 uppl., Studentlitteratur.
- Haugsoen, A. (2023). *Ett skyddsrum för kulturarvet? : En komparativ undersökning av Riksarkivets och Rigsarkivets krisberedskap*. Masteruppsats, arkivvetenskap. Lunds universitet.
<http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9119025>
- van Heijst, T. (2024). Grön IT och grön informationshantering, inledning, övs. C. Almalander. *Arkeion*. <https://arkeion.se/gron-it/> [2024-05-28]
- Hoffman, A. J. & Jennings, P. D. (2018). Re-engaging with Sustainability in the Anthropocene Era: An Institutional Approach. *Elements in Organization Theory*. doi:10.1017/9781108628068
- Holmgren, C. (2024). *FN: Vi måste konsumera mindre för att rädda klimatet*. Sveriges Radio. [https://sverigesradio.se/artikel/fn-vi-maste-konsumera-mindre-for-att-radda-klimatet \[2024-05-28\]](https://sverigesradio.se/artikel/fn-vi-maste-konsumera-mindre-for-att-radda-klimatet [2024-05-28])
- Hornborg, A. (2021). *Kannibalernas maskerad: pengar, teknik och global rättvisa i antropocen*. Daidalos.

- Hässleholms kommun (2017). Arkivreglemente.
<https://www.hassleholm.se/download/18.28c96a201840e272ce56a91/1667225461733/Arkivreglemente%20f%C3%B6r%20H%C3%A4ssleholms%20kommun.pdf>
- Hässleholms kommun (2021). *Riktlinjer för lokalförsörjning i Hässleholms kommun*.
<https://www.hassleholm.se/download/18.28c96a201840e272ce56ac0/1667225582300/Riktlinjer%20f%C3%B6r%20lokalf%C3%B6rs%C3%B6rjning%20i%20H%C3%A4ssleholms%20kommun.pdf>
- International Council on Archives (2017). *Bibliography of Books, Journal Articles, Conference Papers and Other Printed Sources relating to Archival Buildings and Equipment*, vol. 3.
<https://www.ica.org/resource/ica-bibliography-of-books-journal-articles-conference-papers-and-other-printed-sources-relating-to-archival-buildings-and-equipment-updated/>
- International Council on Archives - (2023). *ICA Congress Abu Dhabi 2023 – Day 0 Summary*. <https://www.ica.org/ica-congress-abu-dhabi-2023-day-0-summary/> [2024-05-28]
- Janson, U., Richter, J. L., Milios, L. & Johansson, D. (2022). Towards a Circular Building Industry. I: Leal Filho, W., Azul, A. M., Doni, F., & Salvia, A. L. (red.) *Handbook of Sustainability Science in the Future*. Cham: Springer International Publishing, s. 1–24.
- Jochumsen, H., Johnston, J. & Vårheim, A. (2022). Pursuing sustainable futures through LAMs. I Hvenegaard Rasmussen, C., Rydbeck, K. & Larsen, H. (red.) *Libraries, Archives, and Museums in Transition: changes, challenges, and convergence in a Scandinavian perspective*. Routledge, s. 215–228. doi: 10.4324/9781003188834
- Johansson, T. (2022). *Samlarglöd, prylöverflöd och museinöd : En undersökning av framtidsstrategier för en mer hållbar museisamlingsförvaltning*. Museologi. Uppsala universitet.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-474833>
- Jönsson, L.-E., Sahlin, K. & Persson, A. (2011). *Institution*. Liber.
- Kommittédirektiv 1995:34. Agenda 21-kommitténé.
https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/kommittedirektiv/agenda-21-kommitten_gjb134/ [2024-05-29]
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*, övers. S-E. Torhell. 3 uppl., Studentlitteratur.
- Lomma kommun (2021). *Kustzonsprogram*. <https://lomma.se/bygga-bo-och-miljo/klimat-miljo-och->

[hallbarhet/klimatarbete/klimatanpassning/kustzonsprogram.html](#) [2024-05-29]

Lomma kommun (u.å. a). *Arkivreglemente*.

<https://lomma.se/download/18.114f3de816b30c11f80cfbbd/1560771881178/B%2012%20Arkivreglemente%20f%C3%B6r%20Lomma%20kommun.pdf>

Lomma kommun (u.å. b). *Miljöpolicy*.

<https://lomma.se/download/18.114f3de816b30c11f80cfad3/1560771783922/J%2002%20Milj%C3%B6policy%20f%C3%B6r%20Lomma%20kommun.pdf>

Loewen, C. (1991). From Human Neglect to Planetary Survival: New Approaches to the Appraisal of Environmental Records. *Archivaria*, 33 (Januari), s. 87-103.

Lowe, C. V. (2020). Partnering Preservation with Sustainability. *The American Archivist*, 83(1), s. 144–164.

Lunds universitet (2019). *Strategi för hållbar utveckling för Lunds universitet 2019-2026*.

<https://www.medarbetarwebben.lu.se/sites/medarbetarwebben.lu.se/files/strategi-for-hallbar-utveckling-for-lunds-universitet-2019-2026.pdf>

McWilliams, A. & Olsson, S. (2024). *Hoten mot kulturarven - En analys av aktörsdrivna hot mot kulturarv i Sverige* (FOI-R--5490--SE). Totalförsvarets forskningsinstitut.

<https://www.foi.se/rapporter/rapportsammanfattning.html?reportNo=FOI-R--5490--SE> [2024-05-30]

Medina, E. (2013). *Från "tyst vår" till "hållbar utveckling": en kritisk diskursanalys av miljöfrågans utveckling 1962-1987*. Diss. Uppsala universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-187603>

Naturvårdsverket (2023). *Konsekvenser för teknisk infrastruktur*.

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatforandringar/klimat-et-i-framtiden/effekter-i-sverige/konsekvenser-for-teknisk-infrastruktur/> [2024-04-13]

Naturvårdsverket (u.å.). *FN:s internationella resurspanel släpper flaggskeppsrapport*.

<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/cirkular-ekonomi/aktuellt/fns-internationella-resurspanel-slapper-flaggskeppsrapport/> [2024-05-28]

Olsson, M. & Pedersen, A.-S. (2023). *Det där med gröna bibliotek : En fallstudie av hållbarhetsambitioner för Hyllie bibliotek*. Biblioteks- & informationsvetenskap. Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9118149>

- Parker, Ian. (2004). *Qualitative Psychology*. McGraw-Hill Education.
- Persson, H. (2023). *Den oändliga informationen: Totalbevarande, tillgänglighet och sökbarhet avseende patientjournaler inom Region Skåne*. arkivvetenskap. Lunds universitet. <http://lup.lub.lu.se/student-papers/record/9116926>
- RA-FS 2013:4. *Riksarkivets föreskrifter och allmänna råd om arkivlokaler*.
- Region Kalmar län (2023). *Regionplan 2024-2026*.
<https://regionkalmar.se/globalassets/dokument/politik-och-paverkan/demokrati-och-insyn/mal-budget-och-uppfoljning/regionplan-2024-2026.pdf>
- Region Kalmar län (u.å.). *Reglemente för hantering av arkiv i Region Kalmar län*.
<https://regionkalmar.se/globalassets/dokument/politik-och-paverkan/demokrati-och-insyn/foreskrifter-och-styrande-dokument/arkivreglemente.pdf>
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. 1 uppl., Studentlitteratur.
- Riksantikvarieämbetet (2024). *Samlingsforum 2023: Hållbar samlingsförvaltning i praktiken. Konferensrapport från Riksantikvarieämbetet*.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-8470>
- Riksarkivet (2013). *Miljöpolicy för Riksarkivet* [internt material].
- Riksarkivet (2016). *Beslut angående miljöutredning för Riksarkivet* [internt material].
- Riksarkivet (2018). *Beslut om mätbara mål för att minska Riksarkivets miljöpåverkan* [internt material].
- Riksarkivet (u.å. a). *Begreppen tillgänglighet och hållbarhet*.
<https://riksarkivet.se/arkivering-by-design/begreppen-tillganglighet-och-hallbarhet> [2024-05-30]
- Riksarkivet (u.å. b). *Det svenska Riksarkivet*. <https://riksarkivet.se/Media/pdf-filer/det-svenska-riksarkivet.pdf>
- Riksarkivet (2023). *Årsredovisning 2022 för Riksarkivet*.
<https://riksarkivet.se/Sve/Remisser/Dokument/%C3%85rsredovisning%202022.pdf>
- Robinson, G. (2021). Come hell or high water: climate action by archives, records and cultural heritage professionals in the United Kingdom. *Records Management Journal*, 31(3), s. 314–340. doi:10.1108/RMJ-10-2020-0036
- Rockström, J., Schultz, M., Öhman, M. C., Cornell, S., Persson, Å., Norström, A., & Galaz, V. (2013). Human prosperity requires global sustainability. A contribution to the Post-2015 Agenda and the development of Sustainable Development Goals. *Stockholm Resilience Centre*.

https://www.stockholmresilience.org/download/18.416c425f13e06f977b110f4/Human_prosperity_requires_global_sustainability_Schultz.pdf

- Rowoldt, S. (1998). Going archivally green: implications of doing it naturally in Southern African archives and libraries. *South African Journal of Library & Information Science*, 66(4), s. 141.
- Rydén, R. (2019). Archivists and Time : Conceptions of Time and Long-Term Information Preservation among Archivists. *Journal of Contemporary Archival Studies*, 6.
- Saïe-Belaïsch, F. (2008). Sustainable Development and Archives Buildings in France. *International Preservation News*, (44), s. 6–11.
- Saïe-Belaïsch, F. (2010). Water and Archives Buildings. *Restaurator - International Journal for the Preservation of Library and Archival Material*, 31(3–4), s. 195–206. doi:10.1515/rest.2010.015
- Saïe-Belaïsch, F. (2019). Architecture d’archives: points de vue et images de France: La Gazette des archives. *La Gazette des archives*, 256(4), s. 45–50. doi:10.3406/gazar.2019.5900
- Simonsson, Ö. & Sirtoft Breitholtz, C. (2018). Att bevara arkiv. I Hagström, C. & Ketola, A. (red.) *Enskilda arkiv*. Studentlitteratur, s. 113-144.
- SFS 2009:907. *Förordning om miljöledning i statliga myndigheter*.
- SOU 2003:31. *En hållbar framtid i sikte - Slutbetänkande från Nationalkommittén för Agenda 21 och habitat*.
- SOU 2019:58. *Härifrån till evigheten. En långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv*.
- SOU 2023:14. *Organisera för hållbar utveckling*.
- Stadskontoret (2020). *Agenda 2030 i myndigheter, kommuner och regioner*.
<https://www.statskontoret.se/siteassets/rapporter-pdf/2020/2020-15-webb.pdf>
- Svenska akademiens ordböcker (2021) hållbar, Svensk ordbok.
<https://svenska.se/so/?id=132187&pz=3> [2024-04-03]
- Svensson, P. (2019). *Diskursanalys*. 1 uppl., Studentlitteratur.
- Sydarkivera (2023). *Handlingsprogram 2023-2026*.
<https://www.sydarkivera.se/om-oss/dokumentbibliotek/> [2024-05-30]
- Tansey, E. (2015). Archival adaptation to climate change. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 11(2), s. 45–56,
doi:10.1080/15487733.2015.11908146
- Sveriges kommuner och regioner (2023). *Miljömål*.
<https://skr.se/skr/samhallsplaneringinfrastruktur/miljohalsa/miljomal.3277.html> [2024-05-29]

- Thiele, L. P. (2024). *Sustainability*. Polity Press.
- United Nations (2015). *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/Res/70/1.
https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf?_gl=1*_i60kvp*_ga*MTU4MTczMDMwNS4xNzE1OTU3OTYy*_ga_TK9BQL5X7Z*_MTcxNjkyNzg4Ny40LjAuMTcxNjkyNzg4Ny4wLjAuMA..
- United Nations Environment Programme, International Resource Panel (2024). *Global Resources Outlook 2024 Summary for Policymakers: Bend the Trend - Pathways to a liveable planet as resource use spikes*.
https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/44902/GRO24_Summary_for_Policymakers.pdf?sequence=3
- Vara kommun (2016). *Arkivreglemente*.
<https://vara.se/kommunochpolitik/varorganisationochverksamhet/planerochhstyrandedokument/reglementenochdelegationsordningar/arkivreglemente.1533.html> [2024-05-30]
- Vara kommun (2023). *Årsredovisning 2022*.
<https://vara.se/download/18.1b59cfd0188282c10a2aa74/1685345170102/%C3%85rsredovisning%202022.pdf>
- Vara kommun (2024) *Miljöstrategi*.
<https://vara.se/kommunochpolitik/varorganisationochverksamhet/kommunen/miljostrategi.1109.html> [2024-05-29]
- Vara kommun (u.å.). *Strategisk plan och budget 2024-2027*.
<https://vara.se/download/18.14b11c0b18c61d2bbcc52b60/1704701170787/Strategisk%20plan%20och%20budget%202024-2027.pdf>
- Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*, Reviderad utgåva.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html> [2024-04-09]
- Västra Götalandsregionen, Koncernkontoret (2021a). *Miljömål 2030 för Västra Götalandsregionens egna verksamheter*. <https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/sofia/rs10001-385633856-8/surrogate/Milj%c3%b6m%c3%a51%202030%20f%c3%b6r%20V%c3%a4stra%20G%c3%b6talandsregionens%20egna%20verksamheter.PDF>
- Västra Götalandsregionen (2021b). *Riktlinje – Kompetensutveckling och lärande i VGR*. <https://mellanarkiv-offentlig.vgregion.se/alfresco/s/archive/stream/public/v1/source/available/SOFIA/RS8630-1138324516-57/SURROGATE/Riktlinje%20f%c3%b6r%20kompetensutveckling%20o>

[ch%20l%c3%a4rande%20i%20V%c3%a4stra%20G%c3%b6talandsregion
en.pdf](#)

- Welch, T. (1999). "Green" Archivism: The Archival Response to Environmental Research. *The American Archivist*, 62(1), s. 74–94.
doi:10.17723/aarc.62.1.b5083wmj61g73608
- Wessell, A. & Thorpe, C. (2023). Keeping the archives above water: preserving regional heritage in times of accelerated climate change. *Archival Science: International Journal on Recorded Information*, 23(4), s. 609–627.
doi:10.1007/s10502-023-09424-8
- Winn, S. R. (2020). Dying Well In the Anthropocene: On the End of Archivists. *Journal of Critical Library and Information Studies*, 3(1).
doi:10.24242/jclis.v3i1.107
- Wolfe, M. (2012). Beyond "green buildings:" exploring the effects of Jevons' Paradox on the sustainability of archival practices. *Archival Science*, 12(1), s. 35–50. doi:10.1007/s10502-011-9143-4
- World Commission on Environment and Development (1987). *Our Common Future*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Yeo, G. (2018). Can we keep everything? The future of appraisal in a world of digital profusion. I Brown, C. *Archival futures*. Facet publishing, s. 45-63.
- Zastrow, J. (2019). Environmental Sustainability and Climate Action in Libraries and Archives. *Computers in Libraries*, 39(10), s. 11–14.

Bilaga - intervjuguide

Intro:

Syftet är att undersöka hur offentliga arkivverksamheter förhåller sig till ekologisk hållbarhet, sett genom planering och underhåll av arkivlokaler. Det gör jag genom att intervjua arkivarier, och titta på innehållet i styrdokument, Riksarkivets författningar, etc. Så genom själva intervjuerna vill jag försöka skapa en lägesbild av hur det ser ut på olika nivåer i offentlig förvaltning.

Anonymisering kommer ske i möjligaste mån, d.v.s absolut anonymitet kan inte garanteras, men jag kommer inte nämna ditt namn.

- Om du vill - är det OK att jag skriver ut vilket arkiv du jobbar på? Annars kan jag anonymisera det också, bara nämna nivå

Upplägg: Har några olika frågeblock: börjar med frågor jag ställer till alla jag intervjuar, först om lokalerna generellt, sedan mer till dig som medarbetare. Sedan kommer jag ställa några frågor specifikt om Regionarkivet, utifrån styrande dokument. Öppet för andra vägar!

Be om samtycke inspelning, ta anteckningar.

Frågor?

Frågor till samtliga:

Huvudfrågor	Uppföljande frågor
Yrkestitel, arbetsuppgifter	Hur länge jobbat här?
Frågor om verksamheten: Arkivlokaler	
Beskriv dagens lokaler: Fördelning fysiska/digitala handlingar, rum, faciliteter, historik, hyresavtal, geografiskt läge	Ansvar för klimatanläggningen? Ni eller hyresvärd (i så fall funkar det bra?) Har ni några särskilda problem med dem? (Tex klimatkontroll, skadedjur, platsbrist, risker, kostnader) Hur hög/lågteknologiskt?
Hur ser det nuvarande beståndet ut, och hur kommer det att växa /förändras i framtiden?	Vad skulle ni vilja ändra /tar med er för framtida ändringar?

	Hur såg /ser beslutsprocessen ut (från ditt perspektiv)? Fick /får arkivariens (din, kollegors) expertis komma till tals?
	Hur långsiktigt planerar man? Hur kommer behov förändras om 10, 25, 50 år?
	Förändringar utrymmesbehov fysiska/digitala handlingar?

Frågor om personlig uppfattning	
Hur använder du begreppet “(miljömässig) hållbarhet”?	Skiljer det sig från hur du använder “hållbarhet” som arkivarie? I de styrdok ni får till er, får ni någon definition på hållbarhet därifrån?
Ledning - påverkar det?	Är någon individ extra drivande? Hur påverkar politiskt styre /skiften?
2007 sade en miljöingenjör* som arbetar med klimatanläggningar för kulturarvsinstitutioner att “allt oftare förekommande extremväder är ett mycket större hot mot vår historiska infrastruktur än en liten förändring i omgivningstemperaturen i inomhusklimatet”. Hur reagerar du på den typen av åsikt? *Ernest Conrad, <i>Experts roundtable on sustainable climate strategies</i> , Los Angeles, se Robinson (2021)	Går energisnålhet och säkerhet emot varandra?
Långtidsbevarande: Arkivhandlingar bevaras “för evigt”, “långtidsbevarande”. Hur långt framåt tänker du att du arbetar för?	

Exempel frågor till specifik verksamhet: Härnösand

- Fokuset verkar ligga på tillgängliggörande av fysiska handlingar, och det kommer finnas möjlighet att bygga ut arkivlokalerna i framtiden till nästan det dubbla. Hur resonerar man kring det? Har byggnaden en förväntad livslängd?
- I Riksarkivets årsredovisning 2022 beskriver de sitt övergripande mål för lokaler som att de ska bara “ändamålsenliga, flexibla och skalbara” för att förändrade krav ska

<p>kunna mötas”. De fortsätter med att “idag finns ett <i>begränsat accessionsutrymme</i> samtidigt som vi ser att det finns ett <i>stort förväntat leveransbehov</i> från statsförvaltningen” (12). Vad tänker du om det?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Härnösand "Kostnadseffektiv, hållbar och samhällsekonomisk lösning på långsiktiga behov” (årsred 21) • Agenda 2030 - fokus på tillgång till information-målet (fredliga samhällen) • Enligt kommunens hemsida kommer det att bli “klimatsmarta lokaler”? Vad innebär det?
<ul style="list-style-type: none"> • Vad händer med de gamla lokalerna? “Nuvarande lokaler i Härnösand har ineffektiva ytor och är svåra att anpassa till effektiva arbetssätt” (årsredovisning 2021)
<ul style="list-style-type: none"> • Hur har man resonerat kring läget? Har det funnits andra förslag?
<ul style="list-style-type: none"> • Fråga om vilka andra personer som har kunskap/ ansvar, projektledare, arkitekt, den tekniska biten

Frågor/något att tillägga?

Avslutning